

Јелена Ј. Димитријевић

Ђул-Марикина приказња

Недеља је, пост, говорило се о посној чорби, о ђуфтети-ма од сецкана празилука, о црноме луку на тепсичету, о ко-привама – које ваља окусити уз сечка¹ у луду среду – о „љи-јену“ бобу, што се, кад буде готов, сече на хамајлије и меће у калајлије, итд. Часни је пост, јер док стигох из своје Београд-махале до Ђир-Костине улице добро осетих топлоту зрака пролетњег сунца, што сијаше као око Петрова дана; а плавооко девојче мојега ручнога девера, чијој сам се кући упутила, истрчавши преда ме, пружи ми киту цвећа, весело говорећи:

– Поле', стринке! Мачица, љубичица!...

Колико се обрадоваше мени, ненадну госту! Јетрвина ми мајка повика:

– С'га зборешемо за теб', жива ми Јола! и ти отутке, та на врата!

Прошло два, а они још за софром, тј. за столом! Ђакони-је, леблебије, а поред белог вина црвени се вино „испод ко-мину“.

Осим мојега девера, јетрве и њене мајке, овде су још и ове две старе Нишлике: аци-Настасија и Ђул-Марика.

Оне ме не познадоше; виђале су ме још по мојој удаји, кад сам им седела у комшилуку; али кад им каза моја јетрва која сам, обрадоваше се, нарочито Ђул-Марика, и рече:

– Туго, Бошке!² Да су ти, ћерко, рекнули да заповедаш сас лимон ели каранфил, па, види ми се, не би дошла у овакав саат, у какав, еве, дојде незвана.

– Ако, пријо! Баш ме мило... две ми очи, јако ме мило што дојде, и то јоште такој ананс'^{з,3} – говори домаћица а сви се устумарали да ми што боље место направе.

Села сам, према Ђул-Марики.

– Па добро ни си дошла! – узвикнуше ми две старе и домаћица.

– Боље вас нашла!

– Па ш’ чиниш? Здраво ли си?

– Добро, фала Богу, здрава сам.

– Како ти је другар? Здраво ли је, добро ли је?

– Добро, фала Богу!

– Е баш си згодила у добар дан да дојдеш... Јутрос сам водила јетрву ти, лаусу⁴ на молитву,⁵ – вели Ђул-Марика и радосно, и весело.

– Па јоште како ни си?

– Добро, фала Богу!

– Па јоште како ти је другар? Здраво ли је?

– Писује ли ти сестра? Како си је она там’?

– Пише, здрава је.

– Е, фала Богу! Салте нака је здравје, па за друго је колај.

Али колико се Ђул-Марика обрадовала мени, толико и ја њој, и још више, много више, јер није ми једанпут јетрвина мајка рекла: – „Салте да чујеш баба-Марију... Ђул-Марику једанпут да чујеш, Ђул-Марикину прикажњу једанпут да слушаш, па виће...“ И ту би одмахнула и главом и руком, што значи: мани се!

Па та Ђул-Марика и није баш толико стара, једва ако је прешла шездесету. Раста је осредња. Црномањаста је, само с где-којом седом власи. Чела је прилично уска, испупчена; очију црних, живих, веселих; зуба здравих а лице јој је мало смежурано, јер се, ваљада, није белила турским белилом; сухоњава је; говора је брза, с кратким нагласком, онако по нишки. Очешљана је како су се у опште чешљале Нишлике за време турско: с коцаком,⁶ накриво толико, да јој се дотакло чак уха, с пушћулом⁷ по целом фесу, маленом, наврх главе, с колбашем⁸ црним, танким а широким, што јој крије углађену косу готово до чела. За ухом јој је гранчица босилјка, закитила се пред полазак у цркву. Обучена је у „морав фустан“ с покраћим струком, што је озго до наред груди раскопчан, те јој се види од српскога платна, проткавана жутом свилом, кошуља, коју је, како ми каза, сама откала, са-

шила и онако лепо опточила ситним мемецама уз „пазуке“, око огрлице и око рукава. Преко груди нема кафтана,⁹ скинула га зар од врућине као и ћурче. И кушак¹⁰ јој није око паса, виси крај ње на миндерлуку... Ђул-Марика! Седи с једном ногом под собом а другу је испружила, те јој се види цела чарапа, бела, вунена, шарена на прстима и пети, а горњиште јој није дуже од шаке. Нога испружена, чарапа кратка, а засукала се, случајно, ногавица гизија шалвара... И Ђул-Марика, као све старе Нишлике, не може без шалвара испод фистана. Пре их носила што је био адет, а сад из навике. А, јест, још и то. Опазила сам јој испод кошуље на грудима црно бућме;¹¹ а да ли је на бућмету кеса или хамајлија нисам питала.

Испрва се, уз вино „испод комину“ и леблебије, говорило о јелима, нишким, како се које готови, шта спремају, или, управо, шта су спремали о слави, свадби; којим се редом приносило; шта се износило пред званице за ручак, шта за вечеру или пред зору на славу, патарицу, рукавицу. Па говорило се и о „женском ручном раду“, садањем, у Нишу, и негдашњем, кад Ниш бејаше под Турцима. Све говоре, али Ђул-Марика највише. И прича ово, оно из доба своје младости, из дана старога Ниша. Весела, разговорна, разговорнија, чини ми се, и од покојне Кате Кафтануше. Па и ова хоће као и пок. Кафтануша, као и друге старе Нишлике, мало, мало, па тек по коју шалу, или „прикажњицу“ која је, Бога ми, мало...

– Е, Ђул-Марике, несмо саме! – опомене је домаћица. А она рекне: – „Нећу, Советке, више,“ и мало, па заборави...

– Прикажи ни онуј твоју прикажњу, две ти очи! – рекоше укућанке; а она:

– Какву па моју прикажњу?

– Ђојем се не сећа!

– Заш’ се будиш?

– Заш’ кршиш ђердан?¹²

– Прикажи ни гу, жив ти Бог!

Све је окупише. Молбе, заклињања, преклињање, умиљавање. И шта ће, куд ће? Пристаде. Мени ће причати, тако

рече. И замоли те изиђе из собе домаћин: нема, вели, воље да прича „при мужи“. Још више се завали на јастук, насло-ни главу на руку и загледа се према себи у зид, у једну тачку само, где, без сумње, виде читав големи свет свој, далеку прошлост своју, младост, радост...

I

Татка ми беше име аци-Костадин, мајку пак ацика Костадинка. Сас овој искам да почнем, јербо тој ми је шан:¹³ по татка ми и мајку ћеш да знајеш каква сам си била. Кућа ни беше у овуј малу. И она је била како и друге чорбациске куће по Ниш што бе’у: собе, собе, а напред гу голема ћошка.¹⁴ Таван гу истина нисак, ама пенцери млого, врата шарена, на долапи врата шарена и дајма¹⁵ све бело, опрано, е, Боже! У голему собу миндерлаци од орозан и тугле, у друге од даске, напрајени кад и кућа; и по друге собе такој; по њи’ душеме и ал-чова дори гори, и јестаци таки, а шија ги је како и душеме уста-Миле, јорганџија. Па килими, у голему пиротски, у друго кипрочачки. На пенцери пердета¹⁶ шарена, од селемију¹⁷ па сас пушке наокол. На рафови зарфови и филџани, а крај њи’ стоју дуње дори до Велиг-дан!... Јоргани ни све џанфеслије,¹⁸ на турли-турли,¹⁹ жути, зелени, модри, црвени, па на грањке, та кад ни дојду гости, девојчики, жене, па наместимо легала, ако је зима у голему собу, лете на ћошку, а оно се видеше како леје једна салте чубар, друга цвеће смиљово, трећа зумбул, четврта иста како сас божур. У кућу тепсије, калајлије, санови, големи мангали, бак’р, бак’р, па дајма све чисто, мани се! По собе шавдани²⁰ убави, шарени па големи како мене к’д бе од седам-осам године. У голему собу на један дувар пак висеше ми татко: на груди му срмалија џемедан, озгорке од чову фермене; око шију белее му се кошуља; на главу му фес; једна рука стоји му на траболуз, у другу држи од цара ферман,²¹ да се знаје што је бератлија. Мустаћи му црни, големи; веће црне, густе и широке, две ми очи, како прс’, а влакна гим дугачка, па се наднела над очи како жалне врбе над кладенци; око пак – огањ!... З’л беше јако, та си имаше од њег’ стра’ нана ми (мајку не викашем ка-

ко што ни беше адет, дада, но *нана*). Завалија²² нана бојеше се од њега – мани се!... И нана ми беше јако убава, ама она не висеше на дувар. На онуј пак страну – ту показа према истоку – стојеше у иконостас Св. Богородица и Св. Никола, јербо ми татко Светога Николу служеше, па Јерусалим, а пред овеја иконе, ете, зар што ми татко беше аџија, гореше кандило дајма. Долапи пак што су, мани се, не ли ти реко: дајма опрани, бели, бели... У њи си стојеше легало.

Лети и у пролет из башчу не искачешем. У башчу су: бре осмалаци, бре ошав,²³ бре шимшири големи како сливке, бре каква ти цвећка неје. У пролет: зумбул, лале дори сјају. Лете: шебој, каранфил, ружице, ј’лд’з,²⁴ лангир²⁵ дори гору. По обор²⁶ се прострела трокот трава како зелена чова. А под чандије сепечики,²⁷ и у њија гугутке, па кад стану да поју у пролет у самнување, оно мани се! дојде ти и мило и жално дори да се заплачеш!...

...а, моје му татку кућа!... а, Ниш! срма ђумиш!²⁸ Убав ли у моје младо време беше!...

У делници сам у башчу, работим: плетешем, шијешем, ама понајвише сам била при гергеф. Па што појешем!... Татко не ме је караја за појање никад, освем ако беше у комшилак болево (болесник), ели ти, чуваја Бог, ники жал. Ама заш’? Несам била серсем нити толико шашава та да појем к’д’а си ништо неје за појање.

А к’да бидне празник онакој, ели ти недељски дан, татко си је сас брата ми, ете аци-Сотира, дом’, јербо т’га бројешешу паре што су преко недељу препазарили.

Татко броји а брат писује; ја си пак појдем на сокакња врата да видим – бећари. Таман, јадна, појдем а татко ми чукне у џам²⁹ та ме врне. Мене ми мука, мука – ш’ћу?! Ш’ћу, лелке, ете: мило ме да си берем глеткам бећари, к’да не смем сас њи да зборим. Мислим се врћејећи се: „ш’ћу?“ па си тике та поза кућу ајт’. Проваљим тамо дувар, па наместим око та гледам на сокак: тражим да видим бећари Нишлије, ђокси ђумишлије...³⁰ О туго!... А к’да ги видим. Бошке, а оно ми добро! добро! добро!

Такој, такој, па улего у седамнаесту годину, и татко ме

т'га даде за Димитрија Ђошинога, ћурчију. Ич ме и не пита, а даде ме. Такав ни адет онаг беше.

Даде ме за Димитрија... Туго! Што си па беше тај Димитрије! Висок како топола, убав како цвећка, па здрав; лице му бело а коса, веће и трепке – црн ибришим! Пусте онеј трепке! Дугачке, густе, та си му испод очи правешеју ладо-винку дајма. К' да би пак погледаја у човека, из очи му тамнина идеше. А онија пусти мустачики салте га бе'у ж'нули; усничке му се црвенеју како лис' од каукђул ружицу, а зуби белеју како јагањички у торљак!³¹ Убав беше, па се убаво и носеше. Дајма си је на човали-чешире, узацке, ишаране сас гајтани низ бутине, око цепови и око ногавице, а шарен, свилен траболос зафатија га од цепови дори до под пазуке. Подколенке му свилене, шарене, па сас пучулчики. На груди му цемедан салте срма. Преко цемедан златан синцир од сат, дебел како малић. Озгорке је у доламу како Грк; на главу му фес исти како у Турци што је, а на ноге, и зими и лете, беле чарапе и роганлије јаре-путине...³² Убав беше јако!...

Татко ме даде за њег' у меснице у редовату недељу, а била сам под нишан³³ чак до Митров дан.

Виђувала сам се сас Димитрија сваки ч'с у сви добри и недељски дни, јербо ни доодеше сас кумашини и компшје, ете сас Дору Митичинога, Шишка-Косту и Ђорђа Ђурчију... Доодеше. По ники пут фаћаше си момчадија оро... Играшемо, ја и он, ама не један крај другога. Ја си играм, дори леткам, ништо ме издиза на горе, а и сама не знам што је, н'умем да кажем, мило ме... Дојду си по ручак једнаг, а не видим к'да се ст'мни. А к'да ће си виће појду, а мене ме жааал!... смучни ми се, ст'мни ми се, ама не ми се ст'мни од тамнину, но што ће си иду...

К'да отидну, ја си се у мисал сас њега мајем. Кол'ко се ники пут замајем, не си чујем нанино зборење. Чујем, ама не знам што ми збори. К'да ме по ники пут викне јако: – „Еј, мори Маријо! Што ти је?“ Ја дори како да се разбудим, и скоро се словеднем та си ништо ђојем докачим, а у лице сам, познавам, станула како панцар,³⁴ јербо срам имашем од нану ми. Мислим.... Море што ти несам мислела! Ч'с по ч'с,

па како казујем на Димитрија кол'ко ме мило за њега; после па он мене овој збори. Од тај мисал и мајање, ники дан на нану зар се видешем како шашава, та си чу што једно јутро... Одоклен чу, ћерко, да се чудиш.

Јоште к'д бе' чучка (мала) имала сам адет да си се бутнем у долап, ели ти да турим уво при врата, та да чујем оној што ми се видеше куде кутају од мене. И ћутек сам си ручала за тај поган ми адет, па фајда ич. И од татка сам га изручала берем најмало, најмало седом-осам пут: а татко неје тепаја често, ама кад фати да тепа, мани се! Улегне у башчу, осече фидан од дут, ели нику сливу, па ме не тејаше по фустан, но...

Бешем у долап, а нана на Таску Манину, пријетељицу си, комшику... А што ми је нана сас комшилак живувала, не знаш. К'д има нико гајле,³⁵ она га, две ми очи, не каже на родови, но на овуј Таску Манину.

Ете и тај дан нана ми та на туј Таску:

– Мори, Таске, мори! Не знам што ми је на девојче; ништо неје баш... Ја зборим, питујем гу ништо, а она ме салте гледааа, како, чуваја Бог, да си је... Да ли, мори, да гу просипе баба-Мада од мађије, ели да гу водим у ники маностир та да гу чатију од намер?... Да ли да викам Захараћа екимина!³⁶ А? Што ми викаш да прајим Таске, мори?

Таска узе та се насмеја колико може, а ништо не одговори.

– Што се смејеш, две ти очи?... Образи гу бе'у како ружице, а с'га...

Оваја се па насмеја, па вика

– Еј, мори ацике! Одртела си, ете, а за по нику работу јоште си ацамија. Што ти је на девојче? Ништа. Маје се у мисал сас Димитрија, за тој те не чује; копнеје за њег', за тој неје црвена... Заш' не прајите свадбу? Што је на ацију? Ђојем има много девојчички, па му оваја неје имала сас што да напраји чеиз³⁷ и да сташе.

А један дан, пак, седејећи у башчу при гергеф, мислешем: како ете ти га Димитрије та ашићаре на сокакња врата, па т'г у обор – тражи татка ми: па како улезе у башчу при

мене, а мене ми приигра у срце баш под ложичку, та не мога да му се дигнем; а он, ете, како словедну се – да ме пољуби, а мене ме пишин³⁸ стра, а после помисле: „нак ме пољуби.“ Он па нека, мене ми мерак ама кршим ћердан.³⁹ Такој, такој, па како превара ме пољуби ме, а ја рипну... Истина сам рипнула и дигла руку да си обришем оној место куде ме пољубија, па тике спушти си гу: жал ми дојде да се бришем, жал, жал, како да је истина...

Ако се убаво обучем: „заш’ га нема, да ме види!“ Ако на на ми напраји нику убаву манцу⁴⁰ ја питу: „заш’ га нема, да ручка!“ Он да руча, а ја ич: сита ћу сам к’да си глеткам њега...”

Ја њега гледашем, а он мене... Срамежљив беше, е Боже!

Срамежљив. Доодеше, доодеше а ич ме не ктеја погледа. Гледа у мужи, у нану ми, овам’, онам’, – а у мене ич.

К’д у један празник, баш беше Велиг-дан... Неје... Јес’, такој, Велиг-дан, он дошеја сас онија тројицу, друсто му, а ја, како сваки пут, принесо да му предадем шикерлеме и воду.

Он узе а не ме погледа.

Предадо му и кафу. Не!

Мука ми, мука! Ш’ћу? А бешем си, пантим како да је било јучерке, у шалваре и фустан што ми он напраји, за Цветнице, к’да идо на Панталеј да се причестим. (Онаг ми је теј аљине прајија, а к’да се врну из цркву најдо дом’ пуну тепсију вруће мекике: пратија да ги изручам сас жене и девојчики, за тој што сам се причестила).

Ете у теј њигове аљине била сам, па ми дојде мило да ме погледа и да види колико сам убава, а он...

Сети се ништо. Ћу да напрајим да ме погледа, нема чаре...

Улазејећи у собу и собувајући папучке при врата на орозан, узе те се ђојем соплето. Јооок! Не ме погледа!

После одејећи по кућу, сети се што Дора Митичин правеше цигару, та скоро појдо у собу сас ћибрит.⁴¹ К’д дојдо при њи, испушти максуз⁴² кутију, словеднејећи се да гу докачим фрљи очи у Димитрија. Не ме погледа!

Па излего, мислејећи се: „Ш’ћу?... Ћу га нагазим. Ама како?... К’да?...“ Ћу се сети што несам збрала филцани. „А! Ст’а ћу... Не!... Мош’ си помисли да сам бесрамна, и кој знаје заш’ му ступам на ногу... Ћу га назгазим... Оћу. Туго, ако запази ники! Ако види друсто му... Дора Митичин баш је при њега...

– Маријо! – викну ме нана.

Улего једнаг у собу.

– Филцани! – рече нана, па погледа баш у Димитријев филцан, мрдну сас главу мрвка на горе и подиже леву већу.

Пишин узе филцан од Дору Митичинога и онија други, па појдо на куде Димитрија... У срце ми тике ништо притупка, уз образи ми се укачи огањ: не знам к’да му дојдо – покрише му се ноге сас мој фустан... нагази га!... А он? Не ме погледа, но спушти очи та у зем’!

К’д опази овој, две ми очи, ћа да паднем. Обрну ми се и соба, и Димитријево друсто, и Димитрије – тешем да испуштим филцани. Излего из собу спотурајући се како пијана. Стра’ имашем од друсто му, од нану ми... Срам ми дојде... Никако ми се учини, две ми очи, како да сам Ниш поарала, како да сам никога утепала. Сама си се на себе учини како ајдук, исто како катил... Туго, мајке, што напраји!... Пишин ми беше мука, а после ми дојде криво, расрди се и узе да зборим сама по кућу: „Божном мушко, а срамује се. Срамује се у таткову ми кућу, пред нану, а ништо да излегне нана, ели к’д би ме ништо среја у маалу, он би ме: ем гледаја, ем би се око мене задеваја, како и други бећари сас девојчики што работију.“

Пусти аџамилак!

К’д’а је отишеја дом’, зар се замислеја што сам га нагазила та је једнаг пратија чирака⁴³ и дете, брата му најмлађејега, та да ме на сокакња врата извикају... Извикаше ме, и дете рече:

– Ете, питује бата тражиш ли ништо од њег’?

– Кажи на бату што несам ништа тражила, – рекну, па узета обрну главу: чак ми срам дојде од дете и од чираче, како да и они знају што сам уработила. А затварајећи сокакња

врата, мислела сам: „а, кучка! да би кучка! – заш’ да га нагазим?... Ш’ће ми рекне за овој к’да се удадем за њега?... Ако ми ништо рекне, ја ћу па да л’жем... морам да л’жем. Ете оћу си га сл’жем ђојем чудејећи се: – „Кој? Ја сам те тебе нагазила?! Неје, мој Димитраћ; жоок! Како па да те нагазим?“ Рекне ли ми мене па: „Јеси, нагазила си ме.“ Ја ћу њему: – „Не знам. Максуз знам што несам тој напрајила, а онакој, кој знаје, белки...“⁴⁴

Такој. Ми напред имашемо срам, а с’г. Дор је девојка под нишан не се кута но се води сас младожењу, иду од малу до малу, од сокак до сокак, како божјаци. Идејећи такој самач’чки, гледајећи се, зборејећи све што искају – изгостирају се; а кад се венчају несуд тазе но бајат: виду се један другому како ђуфлија⁴⁵ сирење.

Довде, слушајући Ђул-Марикину прикажњу, само се по каткад осмехнусмо, а овде се гласно насмејасмо. А Ђул-Марика:

– Заш’ се смејете? Не ли је такој? Пишин имашемо срам, а с’г... Чуваја Бог!...

У пролет Ђоша, свекар ми идеше у лојзе сваки ч’с, па пролазејећи кроз поље набере јагличје, кукурек, мачицу, љубичицу, напраји си киту па си гу мен’ донесе. Тргне ме уз себе на миндерлак, и збори:

– Ела, моја снајо, да те закитим!

Он узне та ме кити, а мене ме мило, е Бошке! Мислела сам: „к’д’а ћу сам ти у кућу? К’д’а?...“

У јутру се рано дигнем та пометем и судови измијем, па сам весела како пиленце на грањку. Мијем судови и појем, метем кућу и појем, посипујем цвеће и појем: мило ме што ми свекар доодија и китија, па за то ме обрнуло на појање. Ако пак, блага ћерко, чедо, питујеш што сам појала, не знам... што несам... свашто. Ама немој да рекнеш да теј песме имаше нигде, у Ниш ели у Лесковац... Појешем си ја сама онакој, Димитрију појешем. Појем убаво, кротко, стра’ сам имала од татка, срам од нану... Туго! Појем на Димитрија. Ако му песма нема, ја си му гу вадим од себе. Појала сам му много, много, а у памет ми стоју салте још николико...

Како онај једна беше:

„А, бре, Мито...“

Неје такој.

„Заш’ си, Мито, такој...“

Јок, не могу, овуј сам забрајила. Овуј не знам. Чекај другу ако могу... Чекај...

„Зборила си датка с Миту,
Датка Миту питувала:
Заш’ си, синко, пожутеја?
Заш’ ти, дадип, веђе...
Запго су ти веђе...“

Такој никако беше, ништо за веђе, ама... У, чедо, што су му биле веђе! Како цијавке... Све сам теј забрајила. Могу, ама не целу... А! Чекај овуја, њума ћу да знајем баш од крај до крај.

„А, туго! леле! мој Димитраћи!
Јако ме мило, ете, за тебе!...
Лети ми, моје славеј-пиленце,
Скоро прелети тија сокаци,
Та си ми надни татку у башчу,
Та си ми стани на ђул црвени:
Пој на девојку, на Ђул-Марику,
Дор ми те, пиле, она не фати
И у пазуке своје не тури,
Да те сакута, пиле, од росу –
Раг ћеш си снијеш дори до зору...“

Нема виће.

– Машала, Ђул-Марике!

– Ашкосум, Ђул-Марике!

– Брè! Брè! Брè! – што тије убаво! И јошједну знајем, баш од крај до крај.

„Нишан даде Димитраћи На аџиску Ђул-Марику.
Друсто си је питувало,
Питувало Димитраћа,
Питаја га Шишко Коста,
Митичин га Дора пита:
А бре, Мито, две ти очи,
Милујеш ли Ђул-Марику?
Одговори Димитраћи:
Заш’ питате, две ви очи?
Не л’ видите што копнејем,
Кај у пролет снег што копни?
Друшке су си питувале,
Питувале Ђул-Марику,
Питала гу Чучка Сика,
Зојкина гу Краса пита:
А, Марике, две ти очи,
Милујеш ли Димитраћа?
Одговори Ђул-Марика:
Заш’ питате, две ви очи?
Не л’ видиге што чезнејем,
Како дуња преко зиму?“

Овај си је толико...

– Машала, Ђул-Марике! Опет машала!
– Ашкосум, Ђул-Марике! Сто пут ашкосум!
– Брè! Брè! Брè! с’га ти је још по убава!
Салте јоште једну... Кратачку...

„Лали ми, лали, мој Димитраћи:
Ја ћу да појем, ти да ми спијеш
На меки јестак – белу ми руку
Од по вечеру дори до зору...“

Зачу се плесак дланова као у какву веселу харемлуку,
кад се раздрагају буле песмом којој је припев: Оф! опет
оф!...

А домаћица се подиже и вели:

– Фала ти, стринке!... Ајде с’г мало винце, јербо ти се гу-

ша осушила; и нака ни донесе Васка по кафче.

– И тебе ти фала, Советке! С’га сам и за вино и па за ка-
фу.

II

Ђул-Марика овлажи грло комињаком, па узе сркати каву,
коју нам предаде „ашчика“ Васка. Кад попи каву, поче, и то
мени говори, пријатно, и тихо, као да крије од осталих.

– Јес’ па, чедо. Како ти исприча’ такој си је било: ама
онаг се је знало и за гре’ – и па за срам; а с’г?... Напред к’д
идешемо у цркву, идешемо за тој да си помолимо Бога и Бо-
городицу и Божји ангели. К’да ћемо у цркву, а идешемо че-
сто, старке пак сваки празник и недељски дан, пишин ћемо
на амам; а спрема тај дан, к’да ћемо у цркву, спрајимо што
ни треба за јутре дан: уготвимо ништо (ако је зима завијемо
сарму од купус ели напунимо туршију поприку), спрајимо
ручак. Која се пак чешљаше кротко, она си завије колбаш и
коцак јоште у вечер, па добро врже главу; а јутре нигде
слунце, на њума си је чиста кошуља, аљине, уз образ боси-
љак; и наште срце, па ајт’ та сас комшике у цркву. У цркву
се крстимо, старке прајију метаније, љубимо иконе, молимо
си Бога како приличе к да си је човек у Божји крам. Онаг си
примимо нафору, изручамо гу, и па понесемо на никога
дом’; а пушти ли се виће црква, т’га заредимо по пријетелџи-
це, по родови: там’ си не чека кафа, па и ракија. Одотле ајт’
та дом’ на ручак. Такој си напред беше.

– Јес’ па, – вели аци-Настасија, ћутљива и озбиљна ста-
рица, много старија од Ђул-Марике, – ете, напред све такој
беше, ама ја виће не зборим. Пишин зборешем, а младиња
ме фаћа на присме’?

– Присме’! И њим’ ће ги се присмељају њини млађеји, а
и ми ги се, ете присмељамо, јербо отидни с’га у цркву па
салте сејири: што смо крисјани, жива ми чеда, не се позна-
ва! – „Жу, жу! Бре овој! Бре оној! Бре прајила сам аљину;
бре у кога си купила шашир: бре искарала (истерала) сам
слушкињу: бре кој те пере; бре прајила сам слатко; бре ва-
рила сам црвени френци;“ бре...“ Да прошћаваш јоште

дрењке!... Отидни у цркву онакој, она си је празна. На Цветнице ели ники други такав празник – пунач'чка, и тој најповише жене! Зашто? Што су у нове аљине и шашири, ели либадики, за тој. А ники девојчики што су бесрамни, мани се! Е га би виделе к'да уоду у цркву официри, обрну на куде врата лице а на куде алтар... опрости ми, Бошке, изручам те!... А па што су по ники мужи погани! Обрну главу од на-траг, па тике салте по жене. Да ли је свет стануја толико бесраман, ели шашав?

– Не се срди, стринке!... Ајде јоште чашку, – вели домаћица, и послужи прво аци-Настасију, па тада Ђул-Марику.

– Здрав си, Советке!

– Дал ти Бог, Аци-Настасијо!

– Ајде! Здрав си, Советке!

– Да си жива, стринке!

– О, хо, хо! Колико је студено дори у зуби удара... А како пак напред служешемо Свети? Дојде ли виће, а ми јоште од Повечерње ели чираче ели дете та *сас здравицу*: јебриче ракију и чашку по родови, по кумабини, по пријетељи ели комшије, виће кога искамо да викамо – да заповедају у нас на Повечерње на вечеру, и јутре дан на Свети на ручак, на вечеру... Три дни, две ми очи! Дугачка софра ич се не диза.

Ручају, пију за Свети и поју. Манце,⁴⁷ манце! јок чорба, јок шкета,⁴⁸ купус и месо, наут и месо, бабње, капама, подварак, пуњете ћурке, пржени пилики, на р'жањ, печени прасци, ели јагањчики, к'да си је на што време, па баница, па најпослед сирење. Манце, манце! У нас је пак Свети посан, та, да прошћаваш, риба – мани се!... А што па моја нана готвеше сабазорску манцу, бата! Имашемо ашчику, ама у зору нана ми иде у мутвак та уготви пилав ели јуфку: теј су си манце од време за зору. У зору, две ми очи, ручање, како што прају Турци уз Рамазан сас суфур. А татко з'л, з'л, а за гости како и сви Нишлије – дори... Узне та на никога од нас у кућу усужле⁴⁹ нареди да тури на сокакња врата катанац, да не отидне ники та да растура друсто. А кога ће да пушти, кој узне та се закуне дек има дин работу ели на дућан, ели виће куде би гу имаја. Дор си је татко при софру, а гости мужи ка-

ко попови, све по књижачки поју – воду му чес' што је ација; а отидне ли виће татко, максуз отидне божном да спије, и сас њега још по ники стар човек, род ли, кумашин ли, млади мужи сас бата-Сотира – мани се! А ћеменчедије⁵⁰ не ги има: да не играмо та да погазимо Свети... Ниш, срма ћумиш! Нишлије, севдалије! И бе'у за гости, и с'га су па. Освем ако ники не би могаја, ако си је сиромачовек. Ама и онаг.. Сиротиња си је сиротиња, кол'ко је и како је могола, а чорбације... Ја с'га казујем како служешају Свети чорбације; а и аци-Настасија нака ти каже, јербо аци-Ђока, татко гу, један беше; и ација, и чорбација, и бератлија, не ли ти реко, један.

– Један. Ама аци-Ђока, татко ми не служеше Свети такој. Он па пред Свети пре недељу тражи од нашега попа да му испише сиротињу из своју нурију. На сирочици без мајку спрајимо кошуљке, без оца антерике, на удовице папуче, на стари људи јеменије. А на Варвару две жене месу леб': по подесет леба умесу; на Св. Саву готвимо: манце, манце, моруња дебела и бела како сирење. По онуј попову артишку поделимо... На Св. Саву све по сиротињу испратимо, а на Св. Николу при софру сами седнемо; јербо аци-Ђока, татко ми знаја је наус' фрси овуј песму:

„Службу служи Светитељ Никола,
Службу служи и па славу слави,
Зовнуја је мало и големо –
Све попови и све калућери;
Свећу пали, свећа му се гаси:
Трипут му се свећа угасила.
Па искочи та си мајку пита.
„Кога ли смо, мајке, забрајили? –
Све смо звали мало и големо –
Све попови и све калућери.“
Мајка му се тТа досетила:
„Забрајимо Ану удовицу,
Удовицу с девет сирочики!“
К'д је дошла Ана удовица,
Удовица с девет сирочики –
Сама се је свећа запалила.“

– Ашкосум,⁵¹ аци-Ђоко! Такав си Свети Бог највише милује! – узвикну кира-Тана, жена Ђул-Марикиних година, комшика наше пријатне домаћице, улазећи. Виделе смо где прође кроз капицик, али нисмо знале да је нема к нама за то, да не би прекинула стару Нишлику, аци-Настасију...

– Јоште по чашку. Ајде и ти кира-Тано...

– Фала! Здрав си комшике!

– Да си жива!

– А Свети служешемо свакад, – опет поче Ђул-Марика. –

И у коју је кућу болево, и умирање куде је неје било без колач и свећу. Аци-Тодор, ујка ми умре на Водице⁵² а на св. Јована, Свети му – поп си је па секаја колач. Две ми очи, такој!... А с'г? Ни вечере ни па ручкови ни сабзорске манце, у вас; у нас си је јоште како што беше, и па ће си бидне, да смо живи, и ви да сте си живи, да Бог дâ! Вечере и ручкови нема, но тике мрвка овој опој, па из кућу у кућу, и па га не служу. Фатија му жену лад к'да се врџеше од бал, па гу мрвка б'цка у слабину, а он једнаг та у новине: „Нећу си могу славим славу, јербо имам у кућу болево.“ Јаз'к⁵³!...

– Викаш, Маријо, у нашинци нема. Па не ли једну годину тури у новину и кир-Николчин унук: што не може да слави!

– Има с'г и међу нас, аци-Настасијо. Ама овија не рашчовечише, – рече Ђул-Марика и показа главом на мене, осмехнувши се, да ме, ваљада, не увреди.

– А који је њи рашчовечија. И они несу били таки од време, – говори кира-Тана.

– Несу! И па викам: несу били таки. Кој ли не рашчовечи, туго, Бошке?! – заврши аци-Настасија тужно, чудећи се. А Ђул-Марика:

Напред ако се прави свадба, берем си је свадба, а с'г? Пред ручак гу почну, у вечер свршу. Једни овакој, а други: собајле у цркву, па ајт' та на штацију: тупе, тупе! тупе, тупе... Изручкам те, Боже, од Швабу ли је овој? Од Турци неје. Младожења и млада невеста отидну, а у квартаљ ги ништо! Ни појање, ни свирање, ни играње: глуво како да се ва-

ри пченица за гробје... Кева Коцина венчала се у меснице, а јоште неје дала Вачинице ни кршену пару кирију. Вачиница се срдил; у! па ће се срдил жена, па. Ете, завикала Вачиница јучерке: – „Туго, Маријо! Шашави ли су ми кириције, што ли? Венчаше се па једнаг отидоше у странсто у Ђуприју, при младожењски родови, па с'га се врнуше а мене кирију ич. А и како ће ми даду, кад су поарчили у странсто све, па, викају жене, и младожењску плаћу за три месеца.

– И ја си знајем све тој, ама не зборим. Ете заш' да ме фаћају у присме'?

– Ђу да зборим. С'га си је, ротке (роде), чедо, резилак, и свако чудо, свашто. На један бал салте голе... Руке, грбина, пазуке – на мегдан; а мужи гледају како мачори и салте уврћују мустаћи... Свашто! Пишин си знадомо салте за оро, а с'г? Узну та се по двојица обрћу, како коњи на гумно уз вршидбу. Жене се стегле та ги очи искачу, па к'д ги пушту мужи, а оне брекћу како лете живина за воду. А по ники од мужи узну по једну, по две, онеја сас које су играли, та ги спацирају, како пајтонција коњи к'да му се умору...

– Хо! хо! Хооо!

– Јес' па! Јес' па!...

– Еј, баба-Марија!...

– Заш' се смејете?! Што ми викаш, чедо, еј, баба-Маријо? Не ли је такој?... И завалија⁵⁴ Сотир терзија беше на бал, а беше к'сканција⁵⁵ та мани се. Не му отиде домаћица ни при мајку сама, а на бал: фати гу један па гу води, води. Завалија Сотир терзија гледа, а по мешину му се салте претура. Такој, такој, па тике мене:

– Туго, туго, Маријо! (не ме викаше ни невесто, нити пак... друсто смо били). Туго, Маријо! Не давашем да ми домаћицу славејниле погледа, а с'гâ сам гу, да ми прошћава твоје лице, стануја пезевенг: доведо гу овдека да гу спацирају јабанције⁵⁶ мужи, а ја... Оклопија сам уши како могорац, па салте глеткам.

– Хо! хо! Хооо!

– Јес' па! Јес' па!...

– Црна, баба-Марија!

– Заш’ се смејете, две ви очи? Заш’ сам црна, ротке, чедо? Неје ли такој. Резилак!... Нит’ се зна за гре, нит’ за срамување; за ништо се не срамују... Напред к’д чујемо да си је ника невеста имала дете, ми узнемо та се зачудимо, јербо је кутала,⁵⁷ куталаи од своји до онај сат. А с’г: стане ли тешка, не пројду две-три дни, па цел град знаје. А човеку, другару си али се (мази се): бре ђојем боли гу овој, бре боли гу оној, бре мешина, бре крстетина, бре лошо гу, бре не мож’ ништо да руча – салте би ручала киселе краставце. А човек пак... ђојем знају чољу, учевни, а за по ништо с’гањи су мужи, две ми очи, како деца, оч’с ги жене преварају. Неје како напред: ће си звекне на жену, па што бидне нак бидне. С’га: станула тешка има две-три дни, а човек гу не дава ништо да работи, нити пак да подиза; и скоро за киселе краставце, за гројзе и мушмуле из туршију – стра га ако не донесе што од њег’ иска скоро, она ће си *избије*...

– Хо! хо! хооо! Доста виће, две ти очи!

– Једна при мене у комшилак венчала се пред сирнице, а виће од к’д од к’д викну Малу Персу, што научи шнајдерлак у Женско Друсто, та гу саши ништо од басму,⁵⁸ вунено ли је, шарено, сас пантљике, широко ништо како анамске узун-антерије,⁵⁹ салте неје како антерија дугачко, но си је такој до под кукови. Саши гу тој, да носи што си је ђојем две-три дни тешка, да се не стеза, та да не *избије*...

– Хо! хо! хооо! Доста, жив ти Бог!

– Доста и ја викам. Пила сам си винце, попила кафче, па с’г да идем.

– Како да идеш?! А прикажњу? – узвикну домаћица.

– Главу сте, Советке, на прикажњу ми чули, а реп... Што ви треба реп?

– Реп закачи оному кој си је за реп: нам’ ни прикажи крај на прикажњу.

– Јок. Доклен ме је било мило, приказувала сам. С’г ћу си идем, – рече и узе кушак, кафтан.

– Не си шашава та да идеш к’да не приказа на прикажњу ти и реп, – вели аци-Настасија.

– Не млати се, стринке, жив ти Бог! – збори домаћица, не

дајући јој да устане.

– Како па да идеш?! – рече кира-Тана.

– За моју љубав, баба-Маријо! – узвикну Јола.

– За мој атар, Ђул-Марике! – узвикну и она којој је стара до сад причала, и устаде те је у руку пољуби.

– Чедо, за твој ат’р... Што знам да прајим...

Она окваси грло вином, и припрема се, намешта се на миндеру, искашља се. А мени мило; у репу њене приповетке, прикажње њене, видела сам пуно лепих боја, као у репу паукову: гледам њу, као невесту, лепо обучену, накићену, зарумењену од среће што већ једном одлази својему Димитраћу. После је видех као невесту скоро доведену, где испраћа Димитрија „собајле на дућан“ и гледа за њим с пуно љубави. За овим је спазих пред вече крај „сокакња врата“, у авлији, где изгледа своје славеј-пиленце, Димитраћа, да јој дође, и да јој спије на меком јастуку, белој руци „дори до зору“... Ја сам видела ово, а она ми приказала!...

III

Зар што доодеше скоро, скоро, зар што беше убав, улезе ми Димитрије у срце такој како неће да може да излегне из њега никад.

А, Бошке, изручам те, заш’ си ми даја онолики милос’ за Димитрија, заш’? Кад салте прозбори, причука ми ништо у срце како сат. К’д се насмеје, у тамнину ме слунце огреје!... Убав беше он, ама и ја сам си била јако убава. Па моје убава аљине! А к’д ће он да дојде, по сат се обукујем, и све сам спрема огледало. Заради убавињу почеше да ме викају: Перуника-Марика; а после по кратко, и по убаво: Ђул-Марика. А од ђул, ружицу, има ли нигде у свет цвет поубав?...

А к’да виће пред Митров дан, поче се свадба. Почеше гу у четвртак, како ни беше адет, и татко и па свекар ми.

Викнумо комшике и родови да заповедају на *квас’и*.

Собраше се.

У једно наћве замесише два теста, једно је моје, друго младожењско; и оба претиснуше озгорке сас песницу, а туја куд су претиснули турише у моје дукат, у његово прстен, вр-

зани једно за друго сас црвен свилен конач.

Теменчеџије стадоше да свиру оро, а ми се сви фатимо и уземо да се обрћемо око наћве. Играју и онеја две, што су замесиле теста, играју обе сас тестане руке и ч'с по ч'с поглеђују чије ће си тесто попре кабардише.⁶⁰ Јербо чије попре кабардише, онај ће си је посрећан; а кому не кабардише, но се отпушти, он ће си је, викају, распуштеник.⁶¹

А, лелке, туго! У нас: нити кабардиса, нити се отпушти, а нанино ми срце остину како лед...

А ја пак... море да се чудиш што сам спрема тај дан, мој *квас'и* снила.

Снила сам, ете, баш к'д да запоју трећи петли, како пој-домо у лојзе у Ћурлину ја, нана и брат ми аци-Сотир. Па како идемо кроз један голем чаир, а оно трава, трава у пролет како око Ду'ови. Па како понели смо једно паниче пуноч'чко сас зелену поприку и бели лук. Па како тој паниче носешем баш ја. Носешем га чак до ћурлински поток, па како туј искашем да газим та спупшти паниче на траву а узе, да прошћаваш, да подизам шалварке, а тике нана завикала ми. „Маријо, мори Маријо, фрљи очи на куде овој големо дрво, (ете, како никакво дрво туј беше). Ја гу послуша, фрљи очи: оно големо, зелено, мани се, а славеји – не си мож' да ги избројиш, па поју, а такво појање не бе' никад чула. Сви поју, а један узеја та вије како кукавица. Мене ми за њег' дојде мило, па како искам да га фатим та да га од голем милос' турим у пазуке. Таман пружи руку, а он: ајт' та у луг, и вије све жално и пожално. К'да видо што одлете, мене ме заболу у срце такој како да ми се ништо од пупак откиде, и узе у сан да римама⁶²... Туј си ме нана разбуди – самнуло се.

Кад каза на нану ми што сам снила, а њума мука, мука, салте у лице белеје... Знајем као да беше јучерке што збореше на онуја Таску Манину:

– Неће ми бидне, мори Таске, добро. Поприка си је љутина, лук мука, зелена трава једило, славеј-пиле мушко чедо... а, мори Таске мори, стра' ме за онај један ми гледац, за Сотира, та мани се. Јербо ч'с по ч'с, па тике: бре боли ме овој, бре боли ме оној. Бог нака обрће на добро, не на лошо-

тињу. Тој зборејећи узе посипку, па се надлеже на њума како скршен дувар на потирњу, јербо од голем стра' за чедо, беше гу притупкало под ложичку. -

А к'да се на *квас'и* изиграмо, жене си поседаше да ручају руч'к туј на дугачке софре, а ја си пак руча сас девојчики у сарачану.

Јутре дан, у петак, *боја*. Младожења си ми прати собајле: пештимаљ, силацак, шамију, шамију за врзување главу, кану, боју, тас, чешаљ, лиф, сапун... Кешке⁶³ да је забраија да прати сапун! Кешке!...

У вечер ми турају боју, и поју:

„Убава, добра девојко,
Не жалиш татка и мајку!
Туђа је кућа, девојко,
Туга голема, девојко.“

Жене поју, а ја божном плачем и бришем слузе сас јеглак. Адет беше да се плаче, а мене ми се ништо не плачеше, зар што сам много била под нишан, да ме мило да виће једанпут отиднем при Димитрија...

Јутре дан, у суботу, *амам*.

На амам отидомо собајле. Тамо свирање, појање, бањање, и прајише сас млада-невесту што прајише, што ни си адет беше; пише кафу, ручаше пењерлије, па се врнумо дом'. А к'д дом': донели од младожењу овна. Жене и мајка ми једнаг отидоше при тога овна, па му ништо око рогови узеше да заглеђују, плесну се у руке, чуду се. Тике мајка ми се зар сети та узе да жене бутка, да ги праји сас очи, сас веђе да ћуту... Кутају ништо од мене, познадо, та ми никако лошо дојде.

Шта има?...

Ручамо. Узеше да ме сплитав: ће ми сплету шивета.

„Ранила Миља славеја
За пуне девет године,
А данаске га остаља.
Славеј си Миље говори:

Немој се, Миљо, удаваш,
Немој ме мене оставиш...”

Сплитав ме, сплитав и поју, а ја тике узме да плачем, не да плачем, но да римам, и колико словедну главу у руке, попадасе ми од главу дарови. Јербо како је која жена дошла, такој ми турила на главу: чарапе, пешкир, чевре... Римам све повише: пишин ме песма расплака, а после се досећујем бре за овој, бре за оној.

Несам могла колај⁶⁴ да плачем, ама кад виће једанпут почнем, оно н’ удем да се утешим. Мрвка, па тике и девојчики, другарице ми све та у римање.⁶⁵

– Што је па тој! Заш’ се млатите?! – Од азганлак⁶⁶ римате, – узме да вика онај Таска Манина.

– Жал гу за нану, Таске, – вика једна наша комшика, па и она узме та се заплака. Мене ми од овој још по жал дојде, па си дори глас пушти, како дете, а тике татко та у собу... Оч’с ми се пресекоше слузе, па како да несу ни ишле!

Улезе, па једнаг излезе. Жене се ништо погледаше.

Кад ме сплетоше и турише тел, изљуби руку на сви, па и на деца и на ћеменчеџије.

Заведо се оро три пут, па седомо та ручамо. А после па оро, оро... Сви три дана саме како анаме.

Бре играње, бре веселба дори до вечер, а онаг ете ти ги сас дарови од младожењу: на деда чова-цубелак,⁶⁷ на бабу селамија-антерилак,⁶⁸ на шуру, бата-Сотира ми китабија за кратку антерију, на младу невесту од чову черкез.

Черкез је како дисћурк, само су му поузацки рукави, и треба да су везени; а око шију и низ пазуке треба да су му везена шемшета.⁶⁹ Такој треба, ама овај си черкез беше – дуз⁷⁰!...

Дуз. А ја к’д га видо дори се притресо од радос’ за њега, дек си ми га пратија Димитрије. Севда’!...

Глумац и ашчика, што донесоше дарови, врнуше се.

С’га ћамо да пратимо и ми једно, друго, што смо спрајили, бошчалаци на свекра, свекрву, родови, а тике татко ми погледа по жене никако страшно: ја се од њигови очи упла-

ши. Па т’г излезе и ста да граби преко обор, чак до сокакња врата.

Врну се, оди, граби на куде кућу, натура фес на чело, подиза бастун⁷¹ на горе, спушта веђе на доле и ништо збори, познавам, мрдају му уста, мрдају а у лице је дори до уши црвен како панцар, како френац, како поприка. Улезе при нас у одају – сас ципиле! а жене се тике згледаше. Погледа по сви редом, а ми очи та у зем’ – како од муњу! Обрну се, излезе! Трипут дооди при нас, и то све сас ципиле, како ништо да ни каже, па не си каза ништо. Трипут ме мене викну при њега на ћошку, ћојем ништо да ме пита, па ич.

„Што ли је, туго, татку ми?“ – мислела сам, а нана си тике на туја Таску кротачко:

– Таске, мори! У ацину мешину претура се ништо...

– Може бити заради черкез. Заш’ је па онакав, ацике?

– Неје. Запазила сам, Таске, ја овој при њега јоште од *квас’и*.

– Заш’ га не питаш, ацике, што му је?

– У! Чуваја Бог! Како ћу па да га питам?

– Чуваја Бог! Измећарка ли си на ацију ели домаћица? Заш’ му се тол’ко бојиш?

– Како па да му се не бојим, Таске? Домаћин је.

– Ако је домаћин, он ти је тебе и другар...

– Колај ти је тебе да збориш к’да твој неје Нишлија.

– Ако је Нишлија неје звер. Твој ација Нишлија, ама не те је ударија, а мене мој Лесковчанин јоште, што викају људи, млада невесту. И кој знаје, ацике, да сам била заврзана како ти, он би ме до с’г утепаја; ама ја...

А тике онеја жене забрајише да мислу што ми се татко срди, но се собраше око стринка-Таску па викају, смејајећи се:

– Заш’ те, мори Таске, удари? Пантиш ли?

– Да ме је младу невесту салте лошо погледаја, па ћу да пантим, а никмо ли шамар!

– Заш’ те, стринка-Таске, чича-Мане удари? – питају и девојчики, смеју се и бутају се око њума.

– Што му се несу стегле питије, за тој.

– Какве питије? па питују и бутају се.

– Свари питије, па ги изнесо на софру, а он: – „Заш’ су ти, вика, оваке?“ – „Па с’га несу Водице та да се смрзну, но је Ђурђов дан.“ – „А зар питије треба да се смрзну не да се стегну?“ – па тике мене та поза лево уво – плес! Леле к’д ми запоја уво! Туго к’д запоја! Ја мислешем дор сам жива све ће си поје, тол’ко! Уво поје, ја ћутим, поје, поје, ћутим; а к’да се оно ућута, тике ја:

– „А, бре, Мане, заш’ ме удари?“ – „Па даја сам ти, вика, пешкеш за убаве питије.“ – А заш’, бре, да ме удариш? А не ли сам те посипала да се измијеш? А не ли сам ти аљине ичистила? А не ли сам ти помогла да се обучеш? А не ли сам ти кафу испекла? А не ли сам те испратила к’да си пошеја? А не ли сам ти се на ноге дигла к’да си дошеја?“ Збори, збори, а он салте гледа, и како да се чуди. А кад ја рек’о: – „Ацамија сам, па несам умејала убаво да сварим питије, па зар за тој да ме тепаш? Ја ћу си идем у Господина (владику) да га питам: за тој ли се удавају девојчики да ги мужи тепају за ништо?“ К’да ја овој рек’о: он си тике опушти мустаћи. Од онаг: нит’ ме мене он удари, нит’ па ја њему свари убаве питије. Све ми манце прсти да изручаш, а питије несу ми водене салте на Водице...

Замрачи се.

Оне жене и девојке што су око мене викају на мајку ми: Мори ацике! Ајде праћајте дар. Што је тој, ооџ?!

И татко чу, па рече:

– Ви си играјте. Овој ћу си ја бригнем.

Тике ете ти га глумац та отутке:

– Што је тој, ацијо? Не ли ви је девојче стасало? Куде су ви бошчалаци? Камо, ацијо, ваш аманет? Ми си наш донесомо.

Татко га пушти да збори, да питује. Ћутећим слуша, стреља сас очи, фаћка мустаћи. А к’да глумац ућута, татко ми тике звекну:

– Сиктер сени!⁷² ана сана, домуз бре!⁷³

– Што, што, ацијо?

– Сиктер сени! – па викну татко и појде на куде глумца

сас бастун.

А глумац тике држ’ за сокакња врата. Побеже.

Ми се тике по кућу прибутамо, питајећи се што ли ће се напраји.

Још повише се замрачи.

Ете ти ги тројица мужи из младожењски: Шишко Коста, Ђорђе Ђурчија и Дора Митичин.

Улегоше, а татко си ги причека наред обор стојећим, гледајећи ги сви никако чудно.

– Што је тој, ацијо? Заш’ не даваш бошчалаци?

А татко се расрди. Туго к’да се татко расрди! Нана пак, гледајећи кроз пенџер, уплаши се и узе, тресејећи се, та се скута у једно ћоше, да не гледа татка ми.

Татко ми срдит, срдит, па кад викну на онија тројицу, мани се.

– Како неје срам пријетеља ми Ђошу да иска бошчалаци? А?!...

– Заш’ да не иска?... Што је тој, ацијо? – питују онија чуђејећи се.

Татко ми се још повише расрди. Туго к’д се татко расрди! Па к’д ста’ да вика, мајкеее! К’д узе да броји, лелеее! Сас овој поче:

– Мој пријетељ! Чорбација!... Он чорбација, а ја?... Шоп па ли ме праји, симсиле му погано!... Што сам ја? Ели сам коњ, ели вол? Ација ли сам, могорац ли сам? Да ли ми пак пријетељ мислеше да сам Шоп, ели Бугарин, па за тој ми прати на девојче ђирит сапун? А? Заш’ не прати и он како што праћају Нишлије, максуз чорбације меришљав сапун но ђирит? А? Керка ми неће пере сас тај младожењски сапун, но ће се мије. А?... Овој си је једно, а друго... Бесрамник. Срам га било, да би га! Друго је овој: Јутроске узеја човек... Море какав човек! Он неје човек, неје пријетељ. Тражија сам пријетеља, па си га најдо – бата!... Ка ка ка ка!... Ете јутроске пратија овна, божном како ни је адет од време, па му на рогови турија вараклисане главице црни лук!... Црни лук! Ја с’га жабуке око Митров дан, ја никад! Црни лук! (ту узе та се прекрсти). Чули ли сте овој, људи, крисјани, нигде у Тур-

ци, у Евреји, ја берем у Цигани? ...А?!

– За сапун не знамо заш'... За црни лук... Како тој'? Белки глумац.. Бија је зар пијан, – збору онија тројица плауће.

– Глумац!... Ајде, белки глумац. Безбели је глумац бија пијан та турија овну на рогови црни лук, а Ђошеница, пријетелица ми пошашавела, па спрајила у бошчу ђирит сапун. Пекин! Ама кажите ми, кријани, кој купи, кој нареди да се напраји, кој прати на девојче ми, млада-невесту оној калуђерско цубе? А?

– Какво калуђерско цубе, ацијо? – т'нацко пуштиште глас онија божном чудејећи се.

– Какво? Зар ђојем не знате, несте видели?... Искате да продадете башчованије краставице и симиције симити! Ка! ка! ка! – насмеја се татко ми колико може.

– Ништо не знамо, ацијо... Какво калуђерско цубе? – прозборише онија још пот'нко.

– Какво?! Заш' се, жи' ви Господ, прајите пијани, кад несте?... Какво? а, симсиле му погано! – па звекну татко и потрча накуде кућу како чираче⁷⁴ к'да не сташе на време у чкољу. Трчи, ете, трчи и вика:

– Адике, комшике! Ела! Дајте ми тој калуђерско цубе!

Нана му предаде што иска, тресејећи си, а жене се тике прибуташе при пенцери.

– Елате! Елате скоро! – грми татко ми на онија. – Не ли је овој аљина иста како цубе на сићевачки и габровачки калуђери?

– Овој си је черкез, ацијо, – зборију онија кротачко.

– Ка! ка! ка! – черкез! К'да је черкез, заш' је дуз? Куде му је вез?... Само дуз чова! И ја сам женија сина, правија сам на сна'у ми черкез, ама какѡ? Онакој како треба: убава чова, убав вез, каранфилија, уз пазуке, око шију, око рукави.

– Па и овај си је, ацијо, чова убава, черкез...

А татко ги не даде да збору, но пã звекну, дори грми, с'г ће тресак.

Онија се зар уплашише, па излегоше.

Нана ми оди по кућу, тепа се у груди, у главу, плаче, а глас не пушта, не сме. Ја се тресем како да ме је фатила гро-

зница а нема слуска да ми појде. Жене пак, чудејећи се, пљесну се у руке, па тике кротачко рекну:

– Што сѐ напраји, Бошке?!

А тај Таска:

– Па јес. Заш' да прати, вика, ђирит сапун? Заш' је, вика, овну на рогови лук? Заш' је черкез дуз? Ако је заради пецилак,⁷⁵ вика, прајија черкез дуз, заш' не тури, вика, јабуке: оне су берем, што викају људи, ништо – пет паре, десет ли ока!

– Еј, мори Таске! – вика нана ми жално, и па се јадна згучи у хоше и тури обе руке под појас, па се тресе како божјак пред цркву око Водице.

А стринка-Таска (такој гу ја викашем) жалејећи нану ми:

– Еј, мори адике! За тебе ме, вика, две ми очи, најжал. Таман малко да се, што викају људи, онодиш и развеселиш, удаваш, што викају, девојче за момче арно, убаво, чорбациско, а оно полеј, вика, што ти дојде на главу.

Нана ми се од овој јоште повише ражали, па узе дори да вије.

– Море, вика, јоште како видо ђирит сапун знала сам на што ће ти Маријин сан искочи.

– Доста виће! – вика боба-Сика, наша комшика, и кротко тегљи стринка-Таску од натраг за фустан.

– Ете ти, вика, бели лук! Ете ти гу поприка!

– Мори Таске! – па вика боба-Сика.

– Ђирит сапун! К'да се, вика, женеше Вале догрмација⁷⁶... Догрмација га викају, а он, вика, работеше сас догрмациско могоаре. Ете к'да се тај сиромачовек женеше, неје имаја за невесту му черкез, неје, што викају људи, ни овна, ама к'да се донесе при млада-невесту боја, оно из туја бошчу извадимо, вика, меришљав сапун. Меришљав, две ми очи! Ја пак, вика, ђирит несам видела да искочи ни из циганску бошчу; и Цигани, што викају људи, узну та туру меришљав, од грош ли, од шесет паре ли – тике меришљав. А овдена има, вика, ништо, неје без ич. Умешаја се је, вика, ники међу пријетели, нема чаре...

– И ја се чудим! Ђоша, пријетел ми, доодија је много пут како је Марија под нишан, па ми се неје видеја лош човек.

А с'га што се напраји! – збори нана ми и плаче, брише слузе сас рукав од кошуљу.

– Што се напраји? Напраји се, вика, резилак... А ација... Ако неје при нас ација, оно си је, вика, онај од небо, Бог, па треба, што викају људи, човек право да збори. Ација си је, истина, з'л, прековише з'л, ама је, вика, човѣк: он и не праји што би ја прајила. Ја би се, вика, жи' ми Господ, сас Ђошу потепала. Заш' да праји...

А тике невеста-Краса (ја гу викашем *невесѡ*) јетрва на туја Таску:

– Аман, кира!⁷⁷ Ако сам млађеја, ћу ти рекнем да се не досећујеш виће.

– Јес па, – вика боба-Сика. Заш' притураш, вика, сламу на огањ, к'да гу виће доста има? Заш', вика, дуваш у жеравку, к'да гу је ветар арно раздуваја?

Таска се тике ућута.

А нана ми! Кротко јагње! Благи шикер! Плаче, брише слузе сас рукав што је искочија под рукав на сечену гу антерију. И саг ете: како да гу гледам! Неје постара но што сам ја с'г, а збрчкана, па ми се видеше сваки дан помалечка. И с'га како да гу видим онуј д китабију сечену антерију; и с'га како да гу гледам бел коцак њојан, па како да гледам и онај лангир,⁷⁸ што га јоште не беше слана дофатила, црвен како жеравка, што га тури поза уво к'д ме поведоше на амам: божном Господ све на добро да обрће... А! јадна нана ми!... Па видим, ете, како с'г да гледам и снају ми, домаћицу на брата ми аци-Сотира: на беле је шалварке, на белу антерику, боса, на беле атласке папучке; млада како капка, ама по чешљање се познава што неје девојка, не гу је коцак низ грбину. Рада беше онија дни, и собајле на амам рада, а с'г: слуза гу слузу претица, а она тике узне испод појас јеглак, та си ги обрише, и па га там' забодеш....

И онеја друге гледам, и комшике и родови, и старе и младе. Једне на фустани, виде ги се оздол гизија шалваре, широке, дугачке; друге, старке на сечене антерије, шалваре; нике на ћурчики, нике на душанке, а младе како анаме, салте на шалварке, на кратке антерике ели ти јелечики, искитене

сас свакојако цвеће, а веђе, како да ги се по две пијавке над очи прилепиле, јербо тегљише ги и на боју и на амам, сас младожењску боју. Овија су дни, и јутроске на амам играле, играле! Играле, појале, веселиле се по с'в ноћ, по в'здан, а с'г... Оду по кућу, уплашене, там', овам', приличе како да ће ники да умре, па чекају, поглеђују за попа да дојде да га причести, мислу за кадилницу, тамјан, свећу...

Тике ете ти га при нас татко ми. Погледа по нас, погледа, па тике очи та у мене:

– Што ћеш, вика, туј? Заш' неси сас девојчики у сарачану?

Снаја си ме тике уфати, па ме уведе при девојчики.

Дигли смо перде, гледамо у обор: месечина, месечина та се види како у половин дан.

Ете ти ги па онија, Дора Митичин, Шишко Коста и Ђорђе Ђурчија. А татко ми – фртуна: у! у! љ! – а с'га се утишија. Кротко збори, та мислип: у срце му од срдење не остаде ич ништо; а оно...

– Што искате?

– Ете, ацијо, знаш, ми си дојдомо да загледамо онај черкез... Несмо, знаш, запазили што је тој Ђоша пратија, како... Изнеси ни га, жив ти Бог!

– Да ви га изнесем.

Изнесе га; а онија гледају и:

– Е, неје требало овакој, ама човек... Згрешија је; људи смо... Куде је, ацијо, онај на твоју снају?

Татко ич ништо не збори. Појде за снајин си черкез а под њега дори земља тутњи.

Однесе га.

Дор су Шишко Коста и Ђорђе Ђурчија заглеђували снајин ми черкез, Дора Митичин си је украја онај мој, па га однеја у Ђошини.

К'д да оставу снајин ми черкез, привикаше онија двојица, божном чудејећи се:

– Куде си је други черкез? Камо га Дора?

– Па ли, вика татко, оће да продавате башчованције краставице и симиције симити? К'да сам ја бија у теја ваше го-

дине, ви још несте били... Туј ништо јако, јако бесрамно рече, па тике звекну:

– Сиктер сизи, домузлар, бре! – па ги дофати за рамо та кроз сокакња врата – на сокак... И једнаг тури чивију!

А ја к’д видо из сарачану што би, и да од моје венчање виће нема ич ништо, узе да плачем, да се туцам, да римам, зборејећи на другарице ми, што барабар сас мене плачу:

– Леле, мене, остадо си пред свет у посмешу!

И другарице ми плачу, а тешу ме:

– Ћути, Маријо! ћути си, блага ни сестрице. Бог је добар.

Он ће си даде та ће си се лошо на добро обрне.

Дор татко не фати онија за рамо, још сам се мрвка надала, а т’г... Девојчики ме тешу, а мене ми јоште по жално дојде, па узе још повише да римам и па да вијем, а татко зар чу, та вика из обор на нану ми:

– Ацике! Кажу Марије да не плаче, јербо нема за што да плаче. Нак се смеје, нак поје, нак се весели сас девојчики: ја ћу гу дадем на боље место.

Отворише се на сарачану врата. Како шикер, како варен ошав што га ручамо по руч’к и по вечеру, такој си беше блага нана ми. Како бубица, како бело јагњенце од пролет, такој си је била кротка мајка ми. Узе, јадна, да ме теши, да ме моли да ћутим, а и сама плаче; а ја оћу да гу послушам, а не могу, јербо: ем сам остала у посмешу, ем сам загубила оној за што ме беше мило, мило, мило...

А Ђоша пак к’д је видеја што напраји татко ми, дигаја се сас онија тројицу мужи, друсто на сина му, та у Господина:

– Аман! заман! Господине! Даја сам нишан на аци-Костадиново девојче јоште у меснице, у редовату недељу; спраија сам за свадбу с’га све, а аци-Костадин не ми дава девојче си: остадомо у посмешу и ја и мој син Димитрије. Ш’ћу, Господине! аман! заман!

А Господин:

– Викајте аци-Костадина да га питам заш’ не дава девојче.

Викнуше татка ми. Отиде једнаг.

Господин пита:

– Заш’ не даваш, ацијо, девојче, к’да си је под нишан за Димитрија Ђошинога одамно?

А татко ми:

– Ете, ж’ћу да прајим, Господине?... Неће си девојче.

Господин пак:

– Иди, ацијо, та доведи девојче: да га питам заш’ неће.

Како ћу да га доведем, Господине, к’да неје дом’? Нема ми га девојче нигде. У Евреји ли је, у Турци ли је – нема га!... Ама и да га има, заш’? Нема вољу за Димитрија, па тој...

Ђоша, слушајећи, рекнуја му да л’же. Туј ти се фатили, напрајили једну кавгу, мани се!

А ја истина несам била дом’: татко ми, к’да га викнуше у Господина, рече та ме сакуташе у комшилак.

Имајећи стра’ да га Господин никако не обрне, сас Ђошу не помири, неје казаја при Господина ни за ћирит ни за лук ни за черкез, ного узеја да л’же дек божном ја нећу, немам вољу за бећара. Излагаја га, јербо је чуја дек Господин не дава да се узимају зориле.

Онаг се обрнуја Ђоша та на Господина:

– Овој се, Господине, онодило и докарало на лошо. Ете к’да аци-Костадин овакој напраји, што ћу ја с’га? У кућу ми је: бре спрема, бре ћеменчеције, бре ашчике, бре глумац... Да прошћаваш, Господине, сас онолико месо, што ми је у кућу, – ш’ ћу?

Господин се мало помислеја, па тике:

– Тражи наћас другу девојку, па си гу венчај ујутру за Димитрија. Од мене ти на сина благосов!

Искочили на сокак и узели да збору коју ће си тражу.

А Дора:

– Ја познавам једно девојче овде близо: убавачко је, крогачко, мани се! Татко гу је аци-Настасијин комшија, Јован Кршено Чело.

Ђоша си пак неје нашаја ману на девојче. И како да најде? Чорбациске не би могаја да добије такој... Нака ти с’г прича аци-Настасија.

– Немам, ете, много, – рече старица. – Димитрије ми је

з'лвић бија, та сам спрема њигову свадбу у таткови му била. Дојде Ђоша сас онија дом'... Зборимо за Таску, девојче на Кршено Чело... А па што беше тој девојче! Комшиско ми. Дајма је у мене, а мене ме жал, жал: к'да си на моји девојчики прајим аљине, а оно, јадно, преглеђује... Ја си му купим овој, оној... Жал ме: да не преглеђује реко један дан на з'лву ми, Ђошинуцу: – „Узни си, дадо, Таску за Димитрија.“ А она та на мене: – „Тој си ми с'г рекнула, ацијо,⁷⁹ па више немој. Шашава ли сам да ми је пријетељ. Кршено Чело?“ Ја пак на њума: – „Заш', дадо? Ако му наодиш ману, наодиш му салте једну: што си је сиромачовек. А девојче му је боље од млогои чорбациски девојчики.“ Не ми је дала више да зборим – расрди се. А што беше Ђошинуца: на свакога ће си најде ману... И Ђоша такав... На тај Маријин черкез ни вез, каплама за ништо неје... Ђошинуца турила у бошчу ем ђирит сапун, ем цигански пештимаљ. Лоши бе'у, ама једно што је чуја аци-Костадин за њи, тој си је била л'жа; јербо кол'ко ники да је бија лош, па је чуваја своју веру: чуваја гу је повише од све, две ми очи!... К'д тај ноћ и Ђошинуца: – „Аман, ацијо! Иди и ти сас мужи у Кршено Чело: збори, моли... Туго, туго! да ми не остане Димитрије у посмешу... Сас оволико месо што ни је у кућу – ш'ћемо?...“ Отидомо. Дора Митичин прекачи се преко дувар на Кршено Чело баш пред петли појање. Прекачи се, па га нема, нема да отвори. Јадан, паднуја, утепаја се. К'д извади чивију, ми сви та у обор, па г'г уземо да чукамо у врата на Кршено Чело. Он отутке пита који је. Ми се одовутке гласимо. Отвори, и зачуди се к'д виде мене. – „Што има, аци-Настасијо?“ – „Оћеш, Јоване, да си дадеш Таску, девојче ти за Димитрија Ђошинога?“ – „Што збориш, аци-Настасијо?“ Ја па каза. – „Какав Димитрије к'да си је за њег' под нишан аци-Костадиново девојче? И ација ме виће викаја на свадбу.“ Ми туј приказамо што напрајише пријетељи, а Јован, сиромаччовек, узе та си даде девојче. Мужи, што беу сас мене дошли, отидоше, а ја отрча кроз капицик дом' та си узе моју боју. Једна гу тура боју, а мене ме жал, жал што овој работимо без ћеменчеције, та скидо од полицу једну тепсију, и у њума узе да чукам како у

дајире... Чукам, чукам и појем песму што си је за боју... Измимо гу; избањамо гу... Жал ме, сиротињка... Собајле гу венчаше сас Димитрија Ђошинога...

Венчали се, туго, они, а јааа! Како је било на Димитрија, не знам, а на мене како беше пантим како да је било јучерке. Собајле дооду родови, пријетељи, кумашини, а у нас тајнооџ, како на Распети Петак!... Утишило се како у поље лете кад опече звезда, опече, па се тике скута, земљу загрну црни облаци оди све стране а огањ и оморина толико, да си издане човџек, ветар пак нема га ич, та се знојиш и фрљаш једну по једну аљину, собуваш чарапе, ете ако су ти на ноге, а ч'с по ч'с поглеђујеш у небо, фати те ники стра, да Бог сачува: салте чекаш... к'да ће си муње, тресак... ууу!...

Ете такој беше у нас. Мене ми се јоште видеше никако глуво како око половин ноћ! Не ги има ћеменчеције како онија три дни; несу девојчики око мене како што бе'у; салте татко оди по обор и причекује црнич'чки моји сватови. Причекује ги и ћојем се смеје, уводи ги у собу та ги се предаде ракија, шикерлеме и кафа, а они узимају не помињајећи ни Ђошу ни сина му ни моје пусто венчање; јербо нана ми испратила једну две старке чак на сокак, та како кога опазу што ће при нас, такој му прикажу по николико усужле.

Ники су, пак, безбели, знали што ће се Димитрије венча сас девојче на Јована Кршено Чело, а не сас мене, ама свет: ћеф му је да дојде, да види како смо, што прајимо, знајеш, да овлајише.

Ја пак не искачам. Легнула сам, онакој сас све шивети, на један скалапен килим, што требаше да је у мојега Димитрија једнаг по моје венчање, барабар сас чеиз ми, поклопила сам се на јестак, што га навезо од како сам под нишан, спремајећи га за Димитрија, па римама. Срце ми стојеше исто како обрано лојзе... а, туго! Видеше ми се како да ми је умреја татко, мајка... како, чуваја Бог, сви да су ни помрели, па мене оставили на овај свет самач'чку!... Па тике ми се учини дек овој неје истина, погледа у венчан фустан што виси на чивилак: „С'г ће си дојду да ме воду да ме венчају за Димитрија: ајде да се спраљам за цркву.“ Помисле и рипну,

појдо накуде врата од сарачану, и а да отворим врата, па тике ми се врну памет у главу, а у срце ми улезе опет жал, голем жал, ја се поклопи па на онај јестак, и узе да римам.

До икиндију не тури у уста ич ништо. Завалија нана моли ме да ручам, кани ме – нафиле. Донесе ми пуну калајлију сутлију: јок, не мога.

У слунце заод излего на мала врата у башчу. Туго! туго! како ми па у башчу беше!

У башчу ме фати поголем жал, но у одају. А како јадну да ме не фати, к’да ми мене туј искачеше пред очи Димитрије. Погледам ли у цвеће, у ошав, у осмалаци, у све ништо – слузе ми појду. Куде сам год од меснице, и преко лето гледала по башчу, одејећи, седејећи и рабетејећи – све сам за Димитрија мислела. К’да сам гледала по сливе редом, мислела сам: „Да ли да му пратим од њи једну марамку?“ Ако за јабуке, такој; ако за крушке, такој; ако за праске, па такој. А к’да сам пак врзувала у кесе красну пловдину и кад’н-нармак⁸⁰ сама сам зборила: „Овој ће си је на гижу берем до Божић, па које си је најблаго и најубаво, нака га изручка зет на татка ми, мој Димитраћ.“ У овуј сам башчу Димитрију појала, у њума сам се мислејећи за њега, радувала... Несам могала више, ст’мни ми се: плачећим и трчећим појдо у собу куд легамо, тике ники та на сокакња врата: чук! чук!

Татко ми је у обор, бос на папуче, горе је салте на једну басмену антерију, доле на човане чешире, без потколелке, без појас, на главу му бел келепош... онакој како к’да си је човек дом’. Чучнуја при један присад, па ништо ч’чка сас чикијицу око њега; лева му се веђа диза, уста мрдају, кој знаје, ништо збори, мисли.

К’д чу чукање, он скоро та за чивију. Отвори врата: у обор улезе кир-Тодорча. Чинише здраво живо па узеше да се гледају, никако се, не знам, чудно гледају.

Тај кир-Тодорча како татко ми, у теја године, салте што му коса побела. Чело му, ете, никако малечко, а нос голем, па модар како патлицан; мустаћи си је изгризаја та штрчу тике мрвка над усницу т’нацку и модру; очи му пак ситачке, зелене како у мачора, на салте видру. И он се бричеше, како

и татко ми, а носеше се како други старци Нишлије, максуз онија који су потако. Дајма је на човане чешире сас голем тур; горе на шарену антерију, у делници басмену, у недељски и добри дни гизију, озгор на фермене ели ћурче; с’г беше на цубе.

Никад ми ништо овај кир-Тодорча не беше учинија, а ништо га мрзешем, мрзешем га јоште к’да сам била чучка.⁸¹ К’д дојде у нас сас гости, друсто му, на Божић ели Велигдан, па ме викне да ми даде десет паре ели испод појас јабуку, ники ора, ништо такој, а ја узнем та кутам главу у нанину ми антерију, салте да ме не гледа... од његови ме очи беше и стра.

И т’га при вечер к’д га кроз пенцер видно, ја се дори устресо. А сам Господ знаје заш’се устресо.

Рече татку ми честито, и каза што неје могаја попре: од зору је, вика, у лојзе, па с’га се отутке врћа. Вика честито, шушка и узе та трепка, трепка, чека одговор од татка ми за честитање.

– Иди та кажи честито на Ђошу, не на мене, – вика татко ми, и узе ништо кротко, кротко да збори, не разбра ич ништо. К’да се татко ућута, кир-Тодорча тике зажми и устури главу, мрвка па затури фес чак на шију, како да му на чело и теме тежи; притресосе му се и собраше онеја његове т’нацке уснице, а он узе да чука сас бастун у калдрму и да отеза:

– Полеееј... жив ти Бог! Кррршено Чееело!... Јааа!... К’д попреее!... Полеј, Бога тији!...

Отеза, чуди се ништо, чуди, а у татка ми не гледа. Татко га сврћа, вика га под осмалаци на по једну чашку две ракију лимонију, јербо таман си је време за ракију, а он јок, неће, има, вика, дом работу. Једнаг излезе из обор дори спотурајући се.

„Заш’се чуди ништо за Кршено Чело?“ мислешем. Јербо ја несам онаг знала што се Димитрије виће венчаја сас девојче на аци-Настасијинога кирицију. Јооок. Ништо не бешем чула за његово венчање; моји су скутали од мене. А да сам онај дан чула, кој знаје, умрела би, утепала би се. Пројде гоца, па т’г чу. Полако, полако – дор ми казаше.

Не ли овој би при вечер, та ми нана простре килимче, како ја други пут што работешем, туј под пенцер од собу куде сам ја била; а време па што беше, мани се! Не приличеше на јесен но на пролет. И трава зелена како у пролет, и лисје зелено, јербо слана јоште не беше пала ни једанпут. А кол'ко је убаво, онаја павучина салте се разлетела, па како кроз обор пројдеш, она ти се фати за косу, ако си пак муж, за капу...

Татко ми седе, прекрсти ноге, а нана донесе ракију и киселу краставицу, па узе да га служи. Тике он:

– Седи, ацике.

Нана седе, и то на варке, како ће да рипне дор гу татко салте за ништо погледа.

Он попи чашку ракију и узе да реже сас чикијицу краставицу, зборејећи:

– А виде ли кир-Тодорчу, ацике?

– Не, ацијо.

– С'г је бија при мене... Уморан, завалија, уморан, познава се... Иде чак из лојзе, пеш, а стар си је човек...

Нана ми ћути.

– Е! Од с'г к'д идеш у цркву, и за његово здравје свећу да палиш.

– Заш', ацијо?

– Заш'?... Што не запалимо девојче... за тој.

Нана виће не питује, јербо зна татков ми табијет. Пита ли за ништо два три пут, а он узне та се расрди.

А њему, познава се, баш мерак да га она па пита.

Стојим уз отворен пенцер поза перде, па слушам.

А татко ми:

– И за његово здравје свећу да палиш, и за његово, ацике, – вика па се смеје.

– Што има, ацијо? рече нана кротачко.

Он мрдну сас главу, попи јоште чашку, и нана ми попи, изруча мрвке од краставицу па тике се искашља и узе:

– Што?... Ћеш се чудиш... Идем ја спрема *квас'ц* из чаршију што викају трчећим, а кир-Тодорча та пред мене: – „Што си рад?“ вика. – „Што си се растрчаја, ацијо?“ Ја па: –

„Прајим свадбу.“ Он на мене: – „Кога жениш? Кога удаваш?“ – „Удавам девојче ми.“ – „За кога?“ – „За Ђошинога сина Димитрија.“ К'д чу овој, он тике викну: – „Не! Не да запалиш чедо!... Они су у кућу како Турци: ће се потепају сас ножеви и пушке син и татко: свекрва се бели како анама, па ће ти и чедо набели... Ако си ација, ако си крисјанин – не! јербо у туј кућу... јес, у туј кућу... блажу⁸²...“

Тике нана ми покри очи сас руке и викну:

– Туго... блажу!

– Блажу, ацике, блажу. Јербо ја мислим... ја знам дек кир-Тодорча неје тај човек кој ће да л'же?

– Заш' па да те л'же... Блажу! – збори нана а јоште не скида руке од очи.

Ништо више да неје рекнуја татку ми, салте овој једно, *блажу*, па виће доста. Како Турци, како Цигани блажу!!... Јес, чедо. У турско време ако би си ники Нишлија блажија, он би ни се видеја исто како Циганин, не како човек, како крисјанин. Сви пости постешемо редом како је сам јединак Бог наредија, па и среду и петак. Па за тој си ни онаг и било добро, а с'г...

– Ете, од овај дан, – вика ми татко, – фати фетиљ, па од памет ми тој не искаче, море како шашав идем, жива ми наша чедо! Јербо, вика, заш' да ме л'же кир-Тодорча? Сас њега несам бија у ортаклак; сас њега несам ишеја на ацилак; сас њега несам у комшилакта да ништо међу себе имамо. Ама и ако сам си чуја овој, ја не би растурија свадбу. Не би, ацике, две ми очи! Не би, жи' ми Бог! јербо сам *човек*. Сав би кабаат⁸³ на мене узеја: заш' несам гледаја, заш' несам питуваја онаг, у време. Ручаја би се што си дадо красно наше чедо у циганску кућу, што се сас Циганина опријетели, а ич ништо не би правија. Ама к'д видо Ђирит сапун, на главице црни лук, па калуђерско цубе... Да ми је сав Ниш дошеја да рекне: туј си је добро; да ми је кир-Тодорча пришеја зборејећи: л'жем, ацијо, – па би напрајија што напраји... А, симсиле му циганско! – ружи татко и узе та сас зуби... А нана салте:

– Туго, блажу!... Ђојем крисјани...

– Крисјани!... Да ми је пријетелъ човек, да је крисјанин, оће ли ми прати овна сас лук на рогови? Лук на рогови!! Што је тој? Инат ли је бија, ели маскара, ели ника шала? Ама к’да је свадба неје место ни на једно, ни на друго, ни па на трећо.

А ја? Слушам и тресем се. Татко се ућута, а ја узе кротко да зборим: – „Блажу!!! Зар је онај срамежљив Димитрије – Циганин?... А, кир-Тодорчо! Ако си излагаја татка ми, душа ти не излегла на уста, но...“

IV

Па не ли ти, керко, ја одболува. Истина, несам била у легало, ама стану како вејка. Нана ме просипује, лекује, имаше, јадна, стра од тропљику.⁸⁴

Мрвка, па узеше да ме тражу, а татко ми на свакога ману најде. За једнога ћосав, за другога модроокаст, за трећег малечак па дебел. Ја пак мислешем: не ли неје Ђошин Димитрије: Тане, Ване, Спира, Сотир – еписи бир.⁸⁵ Помиње татко при нану бећари, што ме мене тражу, наоди ги ману, к’д за Миту Ђуринога:

– Д’и’м, ацике, да видим какав је ублизо. И ћу да видим како збори, како вика муштерије; а таман и ја сам ација, и пријетелъ. Митин чича ација.

Отиде, виде га, каза на нану ми овој:

– Ацике! Момче је убаво, убаво, а мустаћи га салте мррвка ж’гнули, ама познава се што ће да има големи мустаћи, почем су га ж’гнули јоште с’г, јербо је млад, од нашу Марију да је поголем две три месеца, више неје. Нећу си, вика, дадем девојче за ћосавога, ни за малечкога па дебелого, ни за модроокастога нећу. Ђосав, вика, дор је млад свакојако, а кад остареје, а оно како да се обукла у чешире баба. А малечак па дебел, вика, тој си је чутура⁸⁶ за туцање кафу, а ја си чутуру имам, та што ми треба јоште једна. И што ће ми, вика, зет модроокаст? Модра си је боја за фустани, не за очи: после да су ми и унучики модроокасти. Нећу. А Мите Ђуриному очи – црне трњинке, па како филцани. А бој⁸⁷ му је, вика, ацике, како онеј селвије,⁸⁸ што сам ги виђуваја

преко моро к’да сам ишеја на ацилак. Убаво си је момче, вика, убаво! Е баш ме, ацике мило за њег’. Па што збори у дућан – мани се! Да дадемо Марију за њег’? А?

– Тој си је, вика нана, твоје ацијо. Не ли викаш што је туј добро, да гу дадемо.

– И таман, вика, ацике, и њега си је име Димитрије, та да си неје жал Марију за онога.

Збори татко, а ја не тураам уво при врата а све чујем: тол’ко вика. Да л’ па максуз викаше, е га би ја чула што си је момче и јако убаво и добро, не знам. Тике на тој ми приличе.

А ја кад овој чу, узе и да се чудим и да мислим: „Полеј, полеј! Татко ће ме баш истина удава! Њега га је мило за Миту Ђуринога, тој си је доста: за мој милос’ ич не бригне! Куде сам па ја за удавање?! Д’ идем за Миту а у мисал сас Димитрија да се мајем. Неје. Ја си несам за другога. Ја сам си салте за Димитрија.“ Такој си сама у мој памет мислешем. А истина: сас Димитрија сам била дајма.⁸⁹ Сас Димитрија легашем (у мисал), сас Димитрија спијешем (па у мисал), за Димитрија снијешем; сас Димитрија одешем, сас Димитрија зборешем, и Димитрију казујешем кол’ко ме мило за њег’, и кол’ко ме жал... И к’д чу што збори татко а мене ми мука, и жал, жал, па узе та се како малечко дете заплака, и зарима, и туцам се у главу, у груди – исто како онуј вечер к’да ми се свадба растури. „Да ме удаде за Миту Ђуринога.“ мислешем. „Што ми је мен’ тај Мита Ђурин? Што ћу па ја тому Мите Ђуриному? Неје. Салте тој неће да бидне. Не ме је више стра од татка, ич ме неје стра: оћу да искочим јутре собајле, па ћу му њем’ кажем: – „Ете, бобä!⁹⁰ Не ћу се удавам.“ Ако се расрди, ш’ ће ми работи? Ђе ме тепа... Кешке берем да ме утепа.“

Туј вечер плака и при снају ми и при нану, а не ги каза што сам намислела.

К’д би собајле, а ја ајт’ та на куде собу при татка, и виће се фати за резу: не ме је ич стра!... Тике та устукну. „Како ћу,“ помисле,“ за моје удавање сас татка да зборим? Збори ли се тој сас татка? Ууу! чуваја Бог!“

Тај дан несам се утешила: плачем и пред нану и пред снају ми. А нана:

Салте, вика, чедо, плачеш та губиш очи, ја тој не смем при татка ти да кажем; а и да смем, нећу: ти ћеш му заради своје плакање и нетејање излегнеш из срце, а он ће си па учини што је намислеја. И заш', чедо, да нећеш, заш' нанино девојченце, заш' нећеш за убавога Миту Ђуринога?... Тебе те је, белки, јоште мило за Димитрија... А?

– Не ме је мене мило за никога, – викам, и зацрвене се како к'д печем питу под вршник, па сам при огањ.

Пусти срам!...

– И да те је мило, вика, чедо, каква фајда? Не ли си Димитрије има жену, нанино девојченце?... И тебе те треба да је мило што се лошо онодило и свадба растурила: у кућу куде је Димитрије блажу, неје мало. И тебе би те облажили, керко!... Како би ти онаг нана доодила... И да те је мило: Димитрије неје бећар, што ћеш...

Ја тике излего из одају, и не знам што сам онаг мислела.

После пред снају ми:

– Оћу си излегнем при боба ми, та да му кажем што ме неје мило за Миту.

– А стра', Марике?

– Стра сам си загубила.

– А срам?

– И срам сам си загубила.

– А памет?...

– Кешке и памет да загубим па да идем кроз мале како онај дели-Фатима! – и туј па узе да плачем, да плачем, и нај-после каза на снају ми, што ћу си рипнем у Нишаву. Ама не ли искашем да рипам заш' не ћута?... Снаја ми се тике уплаши и једнаг отрча та каза, ама не каза на нану ми, да си она од овој не фати фетиљ, но на стринка-Таску. А тај стринка-Таска што је била! Сас деца, дете: сас девојчики, девојче: сас жене, жена; сас старке, старка а сас мужи, муж. Две ми очи, и сас мужи је могала. К'да је сас деца, игра се; сас девојчики, збори за бећари; сас жене, за деца и кућу; сас старке, за цркву, на кога ће се скоро кусне пилав, кога однесоше

у Горицу; а сас мужи, кој си је скоро бија у Стамбол за стоку,⁹¹ што је донеја, кол'ко је пазарија пред Бајрам а кол'ко пред Велиг-дан... На стринка-Таску ми снаја каза за Нишаву, а она ете ти гу отутке дори трчећим; а пред мене божном ништо не зна.

– Што ми работиш, вика, Марике? – и узе та ме пољуби.

– Како па што работим? – дори викну на њума, и узе та обриса оној место куде ме пољуби.

– Заш' се, ротке, на мене срдеш?

– Не се срдим виће на никога.

А она узе да ме милује и да збори онакој како на деца:

– .. а, стлинкино гугуце!... а, маценце!... а, цуцкице!... а, Малијо, мека мамудијо: оћемо л'те тебе, стлинкино, удавамо за онога уубавога Миту Ђулинога?...

– Јес' па! – прозбори ја и жално и срдито. – Ће ме удаде мој боба там' у Горицу.

– Ууу! – узе она та се зачуди. – Ти мोगаре чешкаш, а оно се рита! Не мој, мајке, да си така... На кога правиш инат?

– На боба ми.

– На бобà! Брè! Брè! Брè! При мене си од како си, а до с'г несам знала кол'ко си паметна! Бре!

– Салте на боба.

– Не ли ти реко, вика, јако си паметна: твој га памет нема одовде дори до Стамбол. Брè!... Ама салте ми кажи што ти је крив боба? Не ли је Ђоша прајија маскаре, ѓаволи се сас њега маскарили.

– Заш', стринке, кунеш човека? Шалија се.

– Ајде, вика, виће на свадбу се шалија. Ама заш' се тепа сас сина?

– Тој си је л'жа.

– А заш', вика, блажи?

– Тој си је јоште поголема л'жа, – викну тике ја. А стринка-Таска:

– А заш' си ти, Маријо, станула тол'ко бесрамна?

А јааа! К'д ми тој рече, у лице стану како панцар, ништо друго.

– Узела, вика, па сас мене како сас Зојкину Красу ели

Чучку Сиду, своје другарице! Е што ти приличе, мани се!

А ја рипну да излегнем, ама јес': фати ме како сас ченгеле, па милује, љуби и збори, ем како жално узе да збори: море, неје за Миту Ђуринога, што истина беше јако убав, но би ме сас њојно зборене обрнула да се удадем за Станка Сркало што правеше сас њега комендију цел град... Збори, досећује се, и тој све за нану ми збори.

– а, ђул-Марике! а, шебој-Марике! а, каранфил-Марике! а, нанин ти бисер! а, нанини ти дукати! а, нанин ти ђердан, а обоци: не ли те је жал за оној кротко јагње, за онај благи ошав, за онуј мученицу што је заради тебе станула како вејка, што се од гајле за тебе погрбила, па како да има сто године... Досећује се, што ти се не сети, што ти не прозбори, па све жално и пожално, па све за нану. А мене ми слуза слузу претица, све се више ражаљујем и плачем, па тике најпосле, плачећим:

– Аман, стринке! Нак прају што прају, ја ћу си ћутим. За нанин ми ат'р ћу си појдем ћутећим не за Миту Ђуринога, ного за Станка Сркало. Оћу! Ћу се за нанин ми ат'р удадем па макар трећи дан умрела.

– Нећеш, вика, стринкина, да умреш. Не. При онаквога доброга човека ћеш се напрајиш како лађа. Оћеш...

За Нишаву више не мислешем, но си поглеђујем у голем кован дукат – нишан ми.

А татко ми рад, рад: што ја салте ћутим, њему се чини да ме је за Миту Ђуринога јако мило. Ич ништо не зна дор не прими нишан кол'ко сам се туцала, нити пак знаје по нишан како ми је, кол'ко ме боли у срце, кол'ко ми је мука, и што ме је жал фатија исто како зубни болес?

И Мита Ђурин узе да дооди сас друсто му, кумашини, родови; па се у недељски дан фаћаше оро, а ја.. Не излегнем при младожењу ми, еееј! дор ме не премора снаја ми...

– Ајде, Марике! Обучи се па искочи.

– Ш'ћу се па обучем!

– Па зар ћеш таква да искочиш?

– Несам шашава да искочим у шалваре у што сам мила судови.

– Обучи, Марике, онеја пембе шалваре... Што ти приличуу!...

– Јес' па. Пембе шалваре... За кога да се обучем?

– Немој, мори Маријо, да си така.

И најпосле узнем та ништо обучем, а нити се закитим нити станем спрема огледало.

К'д изнесем да предадем шикерлеме и воду, јадан Мита гледа ме, а ја се нигде преко његову главу загледам, еееј: кроз пенцер па чак у башчу. А к'д предадем и кафу, ја станем у нико ћоше на очи...

– Заш' се, чедо, никако у дувар заглеђујеш? Погледај у Миту за нанин ти ат'р, – рече ми нана усујле.

– А ја? За нанин се ат'р удавам, па за нанин ат'р узе та у Миту погледа... Убав. Не ме мрзи на њега, ама не ме је ни мило. А к'да би ники могаја да улегне у срце моје, нашаја би га како лојзе једнак после брање: лисје је на гижу,⁹² ама не га има гројзе – па жално...

Несам била кол'ко напред под нишан, јербо татко грабеше да се попре венчам. А што ми Мита прати аљине за Цветнице, за причес', мани се! Од алев џанфес шалваре и кафтанлак фустан; па душанку од ђувез атлаз; па фес и срма-пусћул; па стамболске жуте папуче везене сас злато!... Туго! На Цветнице црква пунач'чка, а од тол'ки нишлиски девојчки најубаво беше обучено Аци-Костадиново девојче, Ђул-Марика, ја – ама нафиле: не ме је било мило ич за ништо. А што ми татко спраји чеиз! Туго, душеци! Туго, јоргани! Све селесија! Све телија! И кол'ко ми ката аљине спраји напред, још тол'ко с'г, па све убаво, па све красно, све од Васка Стамболију, рођенога брата на Дору Стамболију и на овуј Кира-Тану; а он си је стоку доносија све из Стамбол; дућан му беше у чаршију први, исто како с'г на Туре Ване. Такој! А што год ће си ми купи татко, он пишин на нану: – „Нака се донесе дом', па си узни од оној што бендише Марија.“ Не бутам се у долап, а све чујем, тол'ко вика... Туго!... Све беше за прикажњу! А што ми бе'у убави чеврики, па јеглаци: ники сам везла кад бе' под нишан за Димитрија, а ники јоште к'да сам ишла у мајсторицу... На

честито ми дојде цел град, викају ми честито и гледају по мој чеиз и по моје аљине – чуду се. А и ја се сама у мој памет чудим, и мука ми: „зашто,“ мислешем, „боба ми с’г спраља овакав чеиз и оваке аљине к’да му овај зет неје како онај...“ А што ми Мита прати черкез – салте срма! Око шију и око рукави и низ пазуке везена шемшета. Па човааа! Кој зна кол’ко си је гроша бија аршин. Све беше убаво, ама нафиле, к’да ме мене неје било мило ич за ништо.

Ће ме венчају. Поведоше ме у цркву, а моји очи... Божном јутре ми венчање, а ја се с’в драги ноћ несам утешила. Воду ме, а ја... Сефте сам тај дан на сокак искочила, па би погледала ћу ли си видим Димитрија, а несам могла да дизам очи – млада невеста. А када би нико пиленце летејећи прозборило: „И Димитрија је жал за тебе“, ја би се онако жална од радос’ насмејала. Ама ич!

Удадо се.

Туго свадба!... Туго *ѝрезив*... На *ѝрезив* ми бе’у сви родови... Татко, мајка, кум, стари сват... А што ти не доби’!... Калајна, па калајлије! Санови, на санови капаклије! Па тенџере, па тепсије! И два мангала! И три гевгира од бак’р! И четири шавдана голема! Па стамболски леген и јебрик! Огледало од кума ми големо, из Стамбол, наокол салте цвеће, и девојчики – шарено!... Од татка ни дојде софра-тепсија – око њума рат да седну петнаес душе! Од брата кот’л – у њега колај да прекрсти ноге муж висок како топола!... Од чичу ми тепсика, од стринку ми тепсиченце. Од тетина ми котле, од тетку ми котличенце. Од родови тенџерке, па мафишлаци... Четири сам мафишлака добила... Па чорбалаци, па панице, па шишики, па чаше, па чашке за ракију; па филџани, па зарфови салте срма.. Свашто! Пуна кућа! Па што доби други дарови! Па дојдоше ни таман десет погаче, па четири големе тепсије таглије, па две тепсике баклава... Туго!... Ама и ја несам остала у посмешу, јербо што ми бе’у бошчалаци, што пешкири, што чарапе: како да неје ткајено; како да неје ништо у руку узето, ного изникло и исцавтело, како цвеће у башчу!...

Пројде ми свадба...

А што беше зборљив Мита Ђурин, човек ми, мани се. По с’в ноћ не заспи, но ми све ништо збори, све ми казује кол’ко ме милује, и што ме је видеја један пут у обор при Чучку Сику, к’да се сас девојчики играшем каменчики⁹³ и топку.⁹⁴ Видеја ме из кумашинову му башчу кроз проваљен дувар, и једнаг, вика, било га мило за мене. А мене ме, слушајећи Миту, пишин бидне мрвка мило за њег’, јербо ем је убав, ем венчање ми је, па тике једнаг се па сетим за Димитрија, и дојде ми на жал, искам да се заплачем а срам ме, стра’ ли ме је од Бога што при мужа ми за другога да плачем... не знам заш’ не плачешем.

А у јутру, к’да га посипем и помогнем му да се обуче, предадем му кафу па га испратим на дућан, ја узнем да дизам легало и најдем под јестак – шесет паре: оставија ми да купим за подручак ели пењерлије ели симит. Ама што ће ми шесет паре? За десет паре беше симит еееј; нишлиски симити били су за прикажњу: буди су бели, туј су големи – мани се! А ја изручам пењерлије што си ми ги свекрва купи, а овеј паре остављам све у једну кутију од тане алву, што сам гу измила, измила: за месец ли за два тај се кутија напуни!

А преко дан, Мита ете ти га та из дућан: божном ништо дом’ забрајија, па дојде да узне. Он казује тој на даду му, а она узне та се осмишка и вика: – „Ако, дадин! Иди у собу та што си забрајија узни.“ – „Несам ништо забрајија“, вика ми мене к’д улегне у собу, – „но ми се науми да те видим, па узета и чичу на дућан излага што сам ништо дом’ забрајија.“ Туј ми збори, виће што ми збори, па извади испод појас фишек сас шикерлеме, ели ништо друго благо за ручање, па онаг па отидне на дућан.

А ники вечер к’д дојде из дућан, он на мајку му:

– „Аман, датке, што сам данас проодејећи кроз чаршију видеја у Васка Стамболију убав лаураћ! Ако ли да узнем од њег’ на Дику (сестру му девојче) за један фустан?“ А дада му се па осмишка и вика:

– „Ако, даткин. Ама немој да ми проминеш Марику: на обедве узни од један топ.“ А њему како је, мани се; и мене ме за час дојде мило, јербо, не ли ти, чедо, реко: ем је убав,

ем је добар, добар, ем – венчање ми је, и па се сетим за Димитрија, та ми се врне у срце жалос'. Ако види убави шами-
чки за врзување главу, ако убаве папучкице, он па у вечер
казује на мајку му и па пита да ли да узне на Дику. А да да
па: – „Ако, даткин. Салте ми немој проминеш Марику.“ На
обедве узни једнаке.

Дор је Мита дом', ја узне да не мислим тол'ко за Димитри-
ја, а к'д неје: други мисал немам. Па си кришећим и онеј мо-
је песме...

„Лали ми, лали, мој Димитраћи“...

Ели:

„Лети полети, славеј – пиленце,
Та си ми падни татку у башчу.“

Ели узнем та нову вадим:

„А што сам ти, Боже, тол'ко сагрешила,
Та ми узне, Боже, моје славеј – пиле?
Пишин ми у пролет славеј си појеше,
А с'га ми, ете, вије кукавица...“

Вадим од себе жалне песме, појем и плачем, ама крише-
ћим од свекрву, од з'лву ми, на приличе ми, што и од саму
себе кријешем.

Такој, такој, па пројде гоца, а ја Димитрија ич не видо.
Свекрва ми и з'лве запазише што имам у срце ништо за Ди-
митрија та га ружешеју. Ружу и њега, и мајку му, и татка му.
А кад ће ме поведу у таткови ми, заодешеју сву малу салте
да не прођу куд Ђошину кућу.

А он, Димитрије, свако јутро и при вечер, к'да је време
на посипување цвеће у башчу, укачи се на тетинов му чар-
дак, што беше убав, висок како овија чардаци... Фрљи, рот-
ке, очи кроз пенцер: Ене! Онакав... Онај си је чардак Сотир-
раћев, овај пак други Николаћев, с'г, пишин ади-Ђокин бе-
ше. На такав висок чардак седне, па се спрема нашу кућу

обрне, е га би ја кроз обор прошла, е га би по башчу цвеће
посипувала, е га би ме он видеја... Запази и тој свекрва ми,
па га ружи, ружи, и не даваше ми да из собу искочим, дор си
је он на чардак. Пројде, виће не знам баш кол'ко пројде, а
тике ете ти гу једна жена та ми збори за Димитрија усужле:

– Димитрије Ђошин неће да може без теб'; ће си, вика,
умре завалија за тебе.

Ја ћутим, огањ ми се качи уз грбину и уз образи, а мене
ме неје жал', но ме никако дори мило, ништо ме како на сме-
јање обрће... зар што сам чула куде ме неје забрајија, и што
неће да може без мене.

Пројдоше две три дни, ете ти гу па:

– Милујете, вика, јако те милује.

А мене ме мило.

– Мерак му је... да те види.

– Ууу! стринке! – узне ја та се зачуди.

– Ш' ће ти бидне... салте да те види...

Око мене се обрће соба... Ђутим.

– Нак те види... а? Што има... При сокакња си је врата...

Ич се и не двоуми: не теја.

... и па дооди, па тике мене усужле:

– Димитрије те јако милује... Неће си може без теб'... Пу-
шти ми тија речови, па тике од свекрву ми иска божном под-
ношке, други пут брдо, трећи јурнек⁹⁵ за јеглак.

– Каква си је овој жена? – вика си ми свекрва. – Казује
што седи чак на Стамбол-Капију, а дошла да тражи јурнек
за јеглак при Жожину Капију. Ако ми дојде јоште једанпут,
жи' ми Мита, ја ћу гу искарам: јербо брдо и јурнек тој си гу
је салте пригода – она си за ништо друго дооди, – збори све-
крва ми, срди се, и све у мене гледа. А јааа!... И дојде ми,
дојде да гу кажем, па не гу каза.

Пројде читава недеља. Свекрва ми отишла у комшилак
сас работу, з'лва при девојчки па сас работу, а ја дом' сама
самач'чка; тике ники та на сокакња врата: чук! Пита који је,
извади чивију... Онаја!... Дојде сас мене чак до кућу, па ти-
ке:

– Ђул-Марике!... Димитрије си је при сокакња врата...

Салте иска да те види: ш' ће ти бидне?...

... излезе, аја, ацамија, узе да се двоумим. „Е лида искочим?... Ако ме види једанпут, истина: ш' ће ми бидне... Срамежљив, не ме је гледаја пишин, па га зар жал... Ја ћу сам у обор при сокакња врата, он ће си ме проодејећи погледа... Ама, с'га неје бећар: ја па имам мужа... Да ме чује муж...“

Тај дан несам излегла.

Јутре дан, па ми је свекрва у комшилак сас работу, и па з'лва ми при девојчики сас работу. Несу ме остављале саму никад, а с'г два дана, једно по друго!... Тике ники та на сокакња врата кротко: чук!... Онаја!!

– ...излегни, Ђул-Марике!... При врата си је...

А ја обучена, обучена, закитена, јербо јоште половин сат па ће акшам,⁹⁶ к'да се чаршија затвара и к'да ће Мита да дојде од дућан на вечеру. Појдо по онуја, тресем се, па тике ми се учини како да ме Мита жално викну: Маријооо! та једнаг чучну на траву, покри лице сас руке и ста да плачем; а онаја ме диза, вика да идем – тике свекрва ми.... К'д дојде, Бошке! Несам чула ни капицик, ни па одење... Дори одлете та тури чивију, па т'г онуја сас једну руку фати а сас другу сас бастун (куд најде бастун не знам): по грбину, по крстетину, и јоште по доле... тепа, тепа, а онаја вије и узе се отима, бега... Свекрва ми по њума трчи, тепа и збори. – „Кучко“ Могарице! Искаш ми кућу посмешиш; искаш ми сина ражалиш... Какав би ти фустан даја Димитрије, не знам, а од мене све ти модар па сас зелене грањке.“

– Ооџ! Ашкосум, Ђуринице! – узвикну домаћица задовољно. А аци-Настасија прихвати:

– Аферим, и Бог да те прости, Ђуринице!... Ама с'га си је право, Советке, да гу попијемо за душу по чашку лимонију.

– Право је, аци-Настасијо! А виће си је и време за ракију.

Васка је донела „лимонију“, служи. Старе с домаћицом пију, а ја и Јола погледамо се и смешимо се.

– Заш' се смејете, девојчики? Е ли што си је овај убава лимонија за Ђуриничину душу а нама у гушу?... Ако, смеј-

те се ви нама, а ваши ће млађеји вама, ми за ваше смејање ич не бригнемо – говори Ђул-Марика па испи чашу, узвикну „фала ти, Советке!“ и настави.

V

А један дан... Седела сам у таткови ми читаву недељу сас Миту. И Мита туј спијеше, одотле идеше на дућан, и па туј дојде на вечеру; а ручак му се носеше одовде сваки пут кад год смо у таткови ми на гости.

Један дан, прокашља се татко пред сокакња врата. Неје имаја адет да чука у врата више но салте један пут, а к'д виће чује л'лане ели папуче кроз обор, иде ники да му отвори, он узне та се прокашље: салте да не питујемо који је, но једнаг да отворимо. Један дан баш пред икиндију прокашља се, а ја отрча да отворим. Улезе а не ме погледа. Познава се што ништо има, зацрвенеја се у лице.

– Дај ми, вика, ацике, онај други појас.

Нана излеже.

– Изми ми, вика, Зојке (снаје му) јеменије. Стануја сам сас једну нигде у каљиште.

Снаја отрча.

– Донеси ми, вика, Маријо, онај фес што си је у голему собу на кал'н.

И ја отрча.

Мрвка, па нана ми виће држи појас а татко се обрће, опасује се. Ја сам донела фес и турила сам га на један јестак на миндерлак. Снаја му измила јеменије, и намести ги за обување у собу на орозан. У таткови ми беше измећарка дајма, ама за што: да помогне нане око готвење, око месење леб, прање чемашир; а метење и судови тој си је било моје и снајино. Татка пак сви слушашемо; а чим дојде дом', Бошке, оно си је у кућу никако другојаче – познава се што је туј домаћин.

Спраји се па отиде. – „Куде ли ће? и што ли му је?“ зборимо и поглеђујемо се; а тике отутке та пред сокакња врата три пут: чук! чук! чук!

– Чича-Коле! – и отрча та отвори.

И тај Чича-Коле, брат од чичу татку ми, неје чукаја у врата, но сас бастун у калдрму трипут. А ники неје могаја како он. Никако: чук... чук... чук... И бата-Сотир толико пут та у калдрму сас бастун, и па један ми брат од чичу; ђаволи, правешеју максуз такој, е га би ја помислела што божном чука чича-Коле. Ама ништо, несу умејали како он, јербо кад отрим да отворим, ја при врата: „Кој чука?“ А кад се гласу и ја отворим, њим ги мука што несу могли да ме преварају. Чича-Коле неје чукаја у калдрму што га мрзеше да одговара, јербо је зборљив, зборљив, но салте од чукање на врата да не фатимо мерак кој’ ли је; знаш, турско време беше.

Улезе. Фес му баш до уши, како сваки пут; од напред му дубе подугачко но од натраг, на грбину му се подигло; оди кроз обор, питује што работимо и све сас бастун: чук, чук...

Пољуби га у руку и нана, јербо је од татка много поста реј. Стар јако беше.

Чини здраво живо сас нас, па једнаг:

– Отиде ли ација, ацике?

– Отиде, афендаћ,⁹⁷ ама не знам куде.

– Неси питала? Ни па он каза?! Еј, звер! Еј Турчин! Да је отишеја за нику малечку работу, ајде, ама овој си је големо, дибоко.

– Аман, афендаћ! Што има? – пита нана и узе да се тресе.

– Што? Да ми прошћава твоје лице, ацике, онај могорац, Ђоша, отишеја у Господина та му рекнуја да у ники недељски ели добар дан прокуне ацију у цркву пред сав народ.

Тике туј јадна нана:

– У, туго! У, леле! У, Бошке! У! У! У! – и седе на миндерлак не гледајећи што је чича-Коле на ноге. – Туго! Туго! Заш’ с’г да иде у Господина к’да све пројде? Туго! У! У! У! – збори, клати се и тури руке под ложичку.

– Заш’? Што ће му Димитрије умре, за тој. Фатило си момче тропљичу⁹⁸ за нашу Марику...

А јаа! Дори узе да вијем... Забраји што имам мужа...

– Куде ће па он да може сас девојче на Кршено Чело? Какав је Кршено Чело такво му је и девојче: Шопови, Бугари;

а Димитрије је асли Нишлија – бата!... За нашу ће си Марику умре, с’в народ казује...

– Аман, афендаћ, немој више! Зар не видиш што ће ми се девојче утепа... А ја истина туцам се и вијем.

Чича-Коле пак, дете, ништо друго; што у чаршију чује, све ће си при жене прикаже, н’ уме ништо да сакута!... Јако стар беше...

Па и овај дан такој. Таман ми се огањ у срце беше сас пепел прекрија, а чича-Коле га раздува та мани се. А нана пак од овај абер дори се разболе, и одеше по кућу како шашава.

– К’да ми татко чу што напраји Ђоша, једнаг отрча у Господина, даде му паре виће колико му даде и рече: да прокуне онога који је крив, не помињајећи никога. Господин пак беше Грк, та поган за пару мани се; Ђоша му попрере рекнуја, а он прокле онакој како му мој татко рече.

И што би? У нашу кућу ништо. На Ђошу се, долеко било одовде, кућа затвори, затре му се, долеко било од свакога, све до корен. Тој си је било Господиново проклесто у цркву, неје ништо мало. Пишин му умре... ама он неје умреја од Господиново проклесто, но од дертови за мене... за мене си фати тропљичу и умре Димитрије... Истина неје умреја једнаг, но гоца ми ти пројде, ама пак за мене умре... Но се салте чудим како ја од онол’ки жал не умре... Зар што ми јако добро при Миту беше... Другар добар, свекрва добра, з’лве... А, лелке, туго! Димитрије си јадан умре, а салте се један пут сас њега сreto... Болан, болан, једва идеше: сrete ме кад идешем са свекрву ми у таткови, па ме гледа, и ја у његови очи погледа и тике ми застаде ништо у груди, запти ме, не могу да дијам, не могу да си душу повратим... У! Чуваја Бог од такву муку свакога!...

А к’да чу што је умреја, а ја дањом како камен, а ноћом, к’д Мита спије, плачем, плачем... Ама нећу више за тој. Три дана да зборим па не би могла дертови ми да кажем; а да сам писмена:

Што је гора, да је лис’ артија,

Што је вода, да је мурићепа –

Па не би могла јади да испишем.

И јоште на кога се од Господиново проклетство познаде, ћеш се зачудиш. Ете, на кир-Тодорчу, знаш, на онога кир-Тодорчу што ме мене мрзеше на њега? Умре му девојче, Агна, убаво како ружица, како љубичица; и многи му жал јоште дојде на главу... А онаг сам чула што *све оној* тај кир-Тодорча напраји; јербо при татка ми је зборија лошо за Ђошу, при Ђошу пак за мојега татка. Зборија што ће си он, Ђоша при тол'ки свој мал, при дућани, при куће, при лојза, од својега пријетелја Цинцарина бидне пред Нишлије у посмешу: и за чеиз, и за снајине аљине, и за једно друго. Ђоша пак, поган, мислејећи да ми је татко истина како Цинцарин, та неће заради на зета му мал да растура свадбу ни за ништо јако големо, а никмоли за ђирит и лук, узеја да га за инат мрвке расрди и пред Нишлије попре посмеши. Ама татко ми, видела си, не беше Цинцарин, но асли Нишлија – те не теја да трпи маскаре. А заш' је пак кир-Тодорча лагаја? Е га би се пријетелји скарали и докарали да се свадба растури, та да си туј удаде, куде је и мал, и момче и добро и убаво, за Ђошинога сина Димитрија да си удаде он своје девојче, Агну, што беше онаг стасала за удавање, како петровка јабука око Петров дан за ручање. Ама он једно, к'смет друго: Кршено га Чело претече. А било ли је овој истина, не знам, тике мене ме беше жал за његову Агну, ако сам *овој* чула. Истина несам чула ни од татка ни од мајку, но од жене, ама па ми прилега да неје л'жа... Неје. Јербо заш' ме пишин онол'ко на њега мрзеше.

А за Димитрија ме беше јако жал, дор нема дете, а т'г... Сас Митин милос' сам се салте замајувала, а прокај дете узе да си забараљам мој севда, да не мислим све за њег'... Дете! Има мушко чедо, убаво, красно, да се прекине човек за њега, за приказ... Има дете сас модри очи, две ми очи, модри!... Бело, убаво... Друго си је човек, друго чедо. Од чедо ништо на свет поблаго, ни па поголем милос'... Како с'г да га њега гледам!... А један дан, како да је било јучерке, такој ми је овој у памет. Пролет. Велики пости. Чедо ми је Сотир од пе'

шес'... рамно шес' месеца имаше. Слунце греје, греје, па дори прежижа, та обрнуле спрема њега бабе грбине; дрвеће исцавтело, па како да је по бадем, шефгелије, црешње и сливе, што се по башчу и па по обор на редови белеју, пало иње; мислеја би човек да си је иње, да се не зеленеје по обор млада травка како зелена черга; а по траву белеше се цвеће од бадем, што је виће прецавтело и опало, па ти приличе како да су по туј зелену чергу били цветови, ткајени на прсти. А зумбул пред кућу, око голему ћошку куде седешем тај дан сас комшике, сас нану ми и з'лву девојче, исцавтеја, исцавтеја, а који је пак катмер, његове су луле посрнуле исто како цветови на шарош-каранфил. А ветар ете ти га тике та на ма' на ма'; ветар меришљав, од пролет, што га Турци викају *бе'ар*, дуне, ама кол'ко? Како да ти од нигде долети сокол па тике сас крила – једанпут. Дуне, а ти отвориш уста да ти улегне у душу мирис од цвеће на дрвеће и од зумбул, измешано, што ти од њег' дојде дори тужно на срце. Ветар дуне а разлету се бели цветови што су прецавтели, и падају по ћошку куде сам ја сас комшике, нану ми, з'лву девојче, сас дете, пада по наше косе, шамије; а оној моје модроокасто, Сотираћ, гледа цвеће и радује се, шири ручичке како да иска да га фати, а к'да га закусне ветар, он не се заплаче, но се смеје, како да га ники тугичка. Убаво време, убаво. Пролет. Работу виће у њиве и у лојза. И свекрва ми од собајле у башчу: садила арпаџик и бели лук, сејала ћеревиз и магданос⁹⁹ и пазила да ни Миле Кршена Грбина (он ни лозу резаше) убаво осмалаци ореже. Орезаја ги, а з'лва ми девојче врзала шишики да си у њија капљу слузе од лозу, та да си је за косу и њума и мене. Једнаг по ручак. Слунце, слунце. Развикали се пред кућу по сливе врапци. Развикале се кокошке, носу, а нам ни мило што ће си имамо за мастење и шарање за Велиг-дан све тазе... Гугутке стале на сепетке, што су под чандије над ћошку куд седешемо, па се спрема слунце пипају и викају гугууу-тџ! гугууу-тџ!... „Један, две, три...“ бројимо, па кад избројимо повише од седом, а нам ни мило, што се неће време промени, што ће си бидне убаво кад идемо на Панталеј да се причестимо... По ћошку аср'а, па озгор ки-

лим, наокол јестаци, а жене поседале на шарена шиљтета, старке испружиле ноге а обрнуле грбину спрема слунце; младе седу како на младе приличе, а све работу, грабу, која кошуљу, која чарапе, на домаћина, на сина, на дете, на сам' себе; ника граби за причес', а куде су се виће причестили, за Велиг-дан. Из комшилак чује се разбој ели мотање цевке: грабу да свршу ткање, та да неје разбој у собу преко Велиг-дан... Сви работу и грабу, па и ја. Ја пак на првенче ми, тога Сотираћа спраљашем кошуљку. Баба му (таткова мајка) одсекла за кошуљку од најголему трубу, неначету, а тетка му гу, сестра таткова, сашила; с'га пак прајимо гу од црвену свилу пупке¹⁰⁰ около шију и око рукави. У мене је један рукав, у тетку му други, па грабимо која ће попре. И аљинке смо му спрајили, доламицу; и купија му татко у Васка Стамболију капу каланлију,¹⁰¹ од зелену кадифу па сас злато везену, како на турски деца; и купија му н'т'чке,¹⁰² црвене па сас зелени пушћулчики. Друга му пак баба (моја нана) плетеше чарапке: од белу пређу, турану на сумпор; а јурнек си је за прсти и пете узела од онуја стринка-Таску, убав јурнек, мани се, на наглавчики нашарани девојчики, а око ногу гугучики. Грабимо и радујемо се што ће га обучемо, и што ће га носимо и њег' на Благовес' на Панталеј – да га причестимо: мило не што ће си је од Благовес' и он баш крисјанин... Он, туго! мој Сотираћ, модроок, с црне трепке, дугачке, густе, што приличешеју на замршен ибришим. Сас трепке се беше фрљило на татка му. Сотираћ, бел, убав, да се прекине човек за њега, за приказ: седи при бабине му ноге; на њега су си једне басмене шалварке, горе је на мактицу, па врз мактицу јелече, на главу му криво капче, кому је на средину, куде је сас конац убрано, пулче,¹⁰³ а око тој пулче врзан конац, а на конац што ти неје: две три рупице од пофрљано решето, модро ђозбунцуче¹⁰⁴ како шапица, донето од ацилак, па на њега залепен ладен,¹⁰⁵ и од гуску тртка – да ни га не урочу... Задевају га онеја жене, а он се салте смеје, две ми очи никад не плачеше. На татка се фрљило кротко, на бабу, таткову му мајку, модроокасто, а на другу бабу, моју нану малечко. Беше никако дете кратачко, кратачко, а дебело. Узела та га за-

дева боба-Настасија, што је модроок, што је малечак: а нана гу пак приказа што је татко зборија и како је наодија приготке на бећари к'д су ме мене тражили.

Све гу каза, и за модроокасти, и за ћосави, и за малечки, тике ете ти га отутке татко. Остаји јеменије пред ћошку, и уоди, а ми сви на ноге, младе комшике љубу му руку, старе: – „Ш'чиниш, ацијо?“ Он на њи: – „Снолај на Господа!“ такој ни беше адет. Седе на једно шиљте и прекрсти ноге, па једнаг узе унуче му и поче сас њега: – „Дедин Краљевић Марко! Што ми работи дедин јунак, дедино мушко? – збори, ћеф му је што је мушко. – „Сотираћ ће си је, вика, јунак како Краљевић Марко. Не ли дедино мушко? Ако неје к'смет да бидне попре, оно ће се, вика, ти, чедо, тепаш сас наши диндушмани; ћеш се, вика, дедин дигнеш сас Нишлије спротив овија зулумћари; па ће си дојде Србија; па ће си је Ниш како што си је бија пишин, еееј к'д беше цар-Душан; па ће си на цркву звона бију... А, туго! Салте да дочекам да бидне Ниш Србија Слободија; салте, вика, да улегнем у нишевачку цркву једанпут к'д звона бију, па ако ћу једнаг да умрем. За ништо ти, бре моје унученце, бре дедино кученце, несам жудан, ни за ручање, ни за пијење, ни за мал, ни за паре, ни за аљине, ни за милос', ни пак за пријетељи: салте сам ти, деткино, жудан за – слободију. А ако умрем, а не дочекам да чујем звона на нишевачку цркву, ја ћу си, бре унученце, отиднем на онај свет сас отклопене очи: заради тај голем жалос' неће ми се може заклопу.“ Он збори, а нама од његово зборење ударише слuze на очи, и њему си се тике притресе брада; а Сотираћ не се смеје, но како голупче гуче, како да разбира што му деда збори, па му сас гукање на његови речови одговара. К'д опази што смо се сви ражалили, татко обрну друго: узе да збори кол'ко си му је унуче благо, кол'ко убаво, што ће си бидне к'да порасне висок како селвија. Тике туј онај боба-Настасија:

– Јес' па, селвија. Ја га какав је малечак па дебел. Не ли познаваш, ацијо, што ће ти унуче бидне исто како чутура за туцање кафу.

Татко се пак не сећаше заш' га задева боба-Настасија, та

вика.

– Неје, Настасијо. Малечки па дебелу несуд чутуре за тупање кафу, но гумасту шимшири.

А оваја па се задева (јербо врс' му је била):

– А како те тебе, ацијо, може да бидне мило за тој твоје унуче, к'да је модроокасто?... љ! што ме мрзи на модри очи!

– Мене ме па, мори Настасијо, мило, јако ме мило.

– Модра си је боја, ете, ацијо, за фустани, не за очи.

Туж се татко сети што је нана казалa за *оној*, и узео та се насмеја из с'в глас, па вика:

– Неје, мори Настасијо, преварала си се, јербо за фустани је црвена боја, па зелена, па жута, па ђувезлија, па морава, па пембе, а модра си је салте за зумбул и за – очи. Туж ћаше да пољуби унуче му у око, па се тике сети што не ваља, та се трже.

– А ако ти бидне унук ћосав, та к'да остареје оно како да се обукла у чешире баба? Што ћемо онаг, ацијо?

Жене се присмејаше и узеше да гу бутају, да ћути, нана пак салте сас очи на њума, а татко не се расрди но се па насмеја и вика:

– Е, ништо, Настасијо: за тој ме баш ич неје стра'. Јербо сас бој и сас очи фрљија се на бабе, а за ћосаво нема на кога да се фрљи: покојному Ђуре Сотираћевому, деда бе'у мустаћи еееј! у мене, да прошћаваш, ја кол'ки су (туј се уфати за мустаћи и закачи ги поза уши), у татка ће му бидну исти овол'ки, не ли почеја виће да ги уврћује а јоште нема ни дваес' године... Што има јоште, Настасијо?

– Нема више ништо, ацијо.

– Е не ли нема, ја би ти с'га прикрајке ништо казаја; казаја би ти ништо салте да не постиш, ама не ли је посно, оно... бели лук ти у очи. Па не ми се задевај више око дете, око дединога Краљевића Марка. А боба-Настасија, татку ми за инат, погледа у Сотираћа, па викну:

– Модроокаста Евдокијооо!

– Ааа! С'г ћу, с'г, – гласи ми се свекрва из мутак, мислејећи што њума вика (њума си је било име Евдокија), а ми сви та у смејање. Боба-Настасија пак:

– Ама, вика, зар Евдокија неје у башчу? Гласи се из мутак... Што работи там'?!... Тике свекрва ми ете ти гу: рукави гу подигнути, на њума су чисте шалваре, ако је у башчу од собајле работила; обедве гу руке пуне; у једну тепсија пуна сас пукце,¹⁰⁶ што ти се виду како цвеће од дрвеће, у другу руку оканица сас вино, црвено како божур... А, туго! Руцање, пијење, смејање, зборење – дори при вечер...

Такој си у нас Нишлије пишин беше, а с'г?... Бог да прости Димитрија ми! Четерес године пројдоше како јадан праји грнци, а ја још по ники пут узнем та мислим за њега, и дојде ми жал, и па потрисам му коске сас моју прикажњу. Бог да прости и татка и нану ми, и Миту, и моје ми благо првенче, Сотираћа!... Умре ми завалијица... Од уроци умре... од напољицу... баш га пресече сас очи једна Врањанка. А што беше тај Врањанка! У један се обор насмеје, у десети се чује. Млада, убава, *онакој*... и песма гу искочи. Јербо напред како би си ника *ништо* изручала, једнаг гу песма искочи, та од резилак не може да пројде кроз сокак... Бог да прости и други који сам данас помињала! Сви су при Димитрија одамно, салте одимо по овај бели свет јоште ја и аци-Сотир, брат ми... А, мој младос', и жалос' и радос'!... А, Ниш, срма ђумиш – убав ли у моје младо време беше! Нишлије, севдалије!...

Ђул-Марика заврши своју прикажњу тужним гласом, са сузом у оку. Ућута, и одмах узео кафтан, кушак...

– Јоште по једну лимонику, стринке. У зборење пројде ни време без пијење.

– Фала ти, Советке! Овај си је чашка за здравје на тебе и на твоји. Здрав си!

– Да си жива, стринке!

– Да су ти, Советке, здрави сви, да Бог да! Здрав си!

– Дал ти Бог, аци-Настасијо!

– Здрав си, комшике!

– Да си жива, Кира-Тано!

Захвалила сам домаћици на дочеку а Ђул-Марики на њевој прикажњи; опростила сам се са старим, добрим Нишликама; разишле смо се. А знам да смо се једним мислима ба-

виле по за дуго. И знам да је Ђул-Марика уздисала, идући „дом“ сама, за прошлим временом, за доба својега живота, кад је без витих крила летела под небо, и машала се звезда, месеца, сунца, за доба младости, кад је мислила да „што год лети, све се једе“, кад јој се Ниш чинио леп, леп, кад је у очевој градини крај Ђерђева певала и сањала дивне снове.

А Ниш?

Препорођен, други, више и не личи на онај Ниш из Ђул-Марикине приказње... Али, не. Личи још по мало, и то тамо у Вароши, и на више, где се и сад ките за ухо босиљком старице кад у цркву пођу; где се и сад носе шалваре испод фистана; где се и сад шири кита преко феса; где се и сад излази у шетњу у роганли-папучама; где је и сад по градинама шимпшра високих као „сливке“; где и сад гугутке носе и легу се у котарицама обешеним испод стрехе; где се и сад причају приказње уз вино „испод комину“ и леблебије или „пуцке“; где и сад комшике иду једна другој кроз капицике; где се и сад купују симити и пењерлије за „подручак“; где се и сад готови наут и месо, бабње; где је и сад... Али откуд се могу свега сетити и све поменути што траје последње дане у Нишу у Вароши, и на више, с чиме су се сродиле, саживеле старе и добре Нишлије; што ће понети са собом под Горицу, где је вечити мир, одмор, гробље, ације и аци-Настасије, и ацике, кира-Султане и кир-Тодорче, Димитраћи и Сотираћи, Манинице и Ванинице, Кресе, Сике и Ђул-Марике, синови и кћери старога Ниша, што су *онако* чували веру своју; што су *свакад* служили Свети, крсно име своје; што су свој лепи град вазда волели, и што ће до краја живота својега, причајући о старом срећном времену, уздисати и узвикивати: Ниш, срма-ђумиш! Нишлије, севдалије!

¹ Сечко, фебруар месец

² Боже (диминутив)

³ Изненада

⁴ Породиља

⁵ Четрдесет дана после порођаја

⁶ Плетеница

⁷ Кита

⁸ Шамија за повезивање

⁹ Махрама за прекршћање

¹⁰ Појас.

¹¹ Свилен врвца.

¹² Тврдиш пазар.

¹³ Име, глас (реноме)

¹⁴ Доксат

¹⁵ Увек

¹⁶ Завеса

¹⁷ Некаква свилен материја

¹⁸ Свилен

¹⁹ Различан

²⁰ Светњак

²¹ Диплома.

²² Јадна.

²³ Воће.

²⁴ Лепа Ката.

²⁵ Георгина.

²⁶ Двориште, авлија.

²⁷ Котарчица.

²⁸ Чисто сребро.

²⁹ Стакло на прозору

³⁰ Сребрних груди

³¹ Тор

³² Од лака плитке ципелс

³³ Обележје

³⁴ Цвекла

³⁵ Брига.

³⁶ Лекар

³⁷ Дарови.

- 38Прво.
39Тврди пазар.
40Јело
41 Палидрвце
42Нарочито.
43Шегрт.
44Може бити.
45Буђаво.
46Патлићан
47Јело.
48Говеђина с реном.
49Тихо, полако.
50Свирачи
51Ашколсун, браво
52Богојављење
53Шгета, срамота
54Јадан
55Љубоморан
56Туђинци
57Крила
58Циц
59Дугачка, алватна хаљина
60Нарасте
61Неваљао
62Јецам.
63Боље, камо срећа
64Лако
65Јецане
66Беснило
67Чоха за цубе.
68Свилена материја нека, за антерију
69Навезено коласто златом, па из средине свакога кола виси
златна кита

- 70Без украса.
71Палица.
72Одлази
73Турска псовка
74Ђак
75Цицилук, тврдовање
76Столар.
77Кирија, госпођа
78Георгина
79Коју зову *ација* значи да је ишла на хацилук; а *ацика* зову
ону чији је муж ација
80Кадунин прст (бело грожђе, дугуљастих зрна)
81 Мала
82Мрсе
83Кривица
84 Јектика
85Све
87Стас
88Кипарис
89Непрестано
90Бабо
91Роба
92Чокот
93Пиљци.
94Лопта.
95Почетак, углед.
96Вече
97Ефендаки, господичић.
98Јектика.
99Целер и першун.
100Мемице.
101Облика као калуп за фес.

102Патице мало пуце.

103Ѓинђуха што штити од урока.

104Некаква црна смола, опет од урока.

105Некаква црна смола, опет од урока.

106Кокице.

Владимир Ђурић

ВРЕМЕ И (ПРИ)КАЗИВАЊЕ У ЂУЛ-МАРИКИНОЈ ПРИКАЖЊИ ЈЕЛЕНЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ¹

О снази говорне или писане речи можда најбоље говори најпознатији библијски *incipit*: „У почетку беше Реч, и Реч беше у Бога, и Бог беше Реч.“ Реч је дакле божанског порекла, дар Божји, небеска мана која је дарована човеку да негује и уздиже своју духовност. Човеку је дакле одвајкада да то да казује и да казивањем – приказује, то јест да језичким путем провоцира читаочеву/слушаочеву машту која би потом створила јединствену представу света, менталну слику истовремено толико сличну и толико различиту од онога што називамо реалним светом. Стога је дискурзивни тип сазнања, можемо рећи, најпрегнантнији и најдубљи, безмало „божански“ вид разумевања живота и света, јер „Бог беше Реч“.

Моћ речи, а нарочито оне усмене, познавала је дакако и наша списатељица Јелена Ј. Димитријевић када је написала своју *Ђул-Марикину приказњу*. Ова приповетка је исприповедана на аутентичном нишком дијалекту, у реалистичком маниру, и говори о наравима и обичајима једног прошлог времена. На плану наративне структуре *Ђул-Марикина приказња* садржи све елементе драмске радње и стога се може сагледати као трагедија у (класичних!) пет чинова² са прологом, трагедија која ће се одвијати најпре пред духовним очима Ђул-Марикиних слушатељки, а потом и пред очима читалаца приповетке Јелене Ј. Димитријевић која на себе преузима скромну улогу текстуалног посредника, „Орфеја са папира“.

У уводном поглављу, које нема никакво формално обележје, а које смо ми назвали „прологом“, ауторка припрема

и организује сценарио за необичну драму која ће уследити: недеља је у Нишу, време часног поста, а Јелена Димитријевић се обрела у породици својег девера која ју је срдечно дочекала. Одмах се издваја лик старе Нишлијке Ђул-Марике и њен живописни физички портрет. Она говори највише, „прича ово, оно из доба своје младости, из дана старог Ниша. Весела, разговорна...“³ док остале укућанке највише хвале ону њену „прикажњицу“ и моле је да је сад поново „прикаже“ пред новом гошћом. Када једна од жена узвикне: „Прикажи ни гу, жив ти Бог!“⁴ уместо „испричај“ или „исприповедај“, онда је још једном јасно подвучен перформативни карактер ове приповетке који је означен већ у наслову: прикажња је дакле сценски, ступњевит и репетитивни процес произвођења нове духовне стварности у којој треба да се пронађу или са њом саживе пажљиви *ілегаоци*. Тако је Ђул-Марика постављена за главну нараторку-приказивача и главну јунакињу док је ауторка Јелена Димитријевић најпреницијални подстрек за извођење прикажње, а затим и њен главни рецепијент.

Да би прикажња отпочела, потребно је да из себе изађе домаћин, јер Ђул-Марика не прича „при мужи“. Овај изричит захтев за женском публиком указује на то да није реч само о обичној причи-преформансу, већ и о дубоко личној исповести која има да се открије и оживотвори „не само на нивоу изреченог него и *доживљеној* и, ако хоћете, онога што *приводи у животи* у простору ’језичке стварности.“⁵ Такође, тај женски повлашћени аудиторјум може се довести у везу са елементима фантастике и фолклора, са ритуалним обављањем светих радњи које дозвољавају присуство искључиво *іосвећених*, то јест упућених учесника.⁶ Пошто су све узеле своје позиције, Ђул-Марика, нараторка и главна јунакиња прикажње, „загледа се према себи у зид, у једну тачку само, где, без сумње, *виде* читав големи свет свој, далеку прошлост своју, младост, радост...“⁷ Први чин може да почне.

Прва два чина/поглавља уводе ситуациони фон драме као

и први заплет. Нараторка отпочиње своју прикажњу изношењем имена родитеља аци Костадина и ацике Костадинке, то јест оним што дефинише њено порекло, име и реноме (*шан*), јер *noten est omen*, а порекло и име према традицији пресудно конструишу наш идентитет. Затим следи детаљан опис родне куће, евоцирају се некадашњи обичаји и богатство старог Ниша који се могу сажети у један амблематски исказ: „Ниш, срма-ђумиш! Нишлије, севдалије!“ Овај слоган ће у неколико наврата бити поновљен у Ђул-Марикиној прикажњи попут лајтмотива, а није случајно што ће Јелена Димитријевић баш њиме и завршити приповетку. Дакле, сребро и севдах јесу два кључна обележја друштвеног живота у некадашњем, али рекли бисмо и свагдашњем Нишу.

Међутим, један од старих патријархалних обичаја узроковаће први заплет Ђул-Марикине драме: „Такој, такој, па улого у седамнаесту годину, а татко ме т’га даде за Димитрија Ђошинога, ћурчију. Ич ме и не пита, а даде ме. *Такав ни агеи онај беше*.“⁸ Од тог тренутка Димитрије ће толико прирасти за Маријино срце „такој како неће да може да излегне из њега никад“⁹ узајамно севдисање претвориће се у узајамну наклоност и љубав и већ је Јелена Димитријевић *видела* у „репу“ њене прикажње „пуно лепих боја... *іледам* њу, као невесту, лепо обучену, накићену, зарумењену од среће што већ једном одлази својему Димитраћу. После је *видех* као невесту скоро доведену, где испраћа Димитрија ’собајле на дућан‘ и гледа за њим с пуно љубави. За овим је *сіазих* пред вече...“¹⁰ Овде уочавамо изузетну имагинативну моћ српске књижевнице не само да *види*, *іледа* или *сіази* слике које јој се (при)казују, већ и да у перспективи антиципира оно што ће видети, или што би могла видети до краја комада (то јест до „репа прикажње“). Улога слушатељке-гледатељке и улога приказивача-главне глумице јасно су потцртане у следећем паралелизму: „Ја сам *видела* ово, а она ми *приказала!*“ Уз то, приметно је осцилирање између времена прошлог и садашњег (*видела сам, видех* : *гледам* њу) која теже да се стопе у вечну садашњост, јер језички

оживотворена прошлост постаје и за гледаоце и за извођача прикажње нова „реална“ садашњост, то јест драма која се одвија пред духовним очима свих, *hic et nunc*.

Тако и Ђул-Марика, загледана у прошлост, учестало и интензивно истиче значај садашњег тренутка: „А нана ми! Кротко јагње! Благ шикер! ... *И сај еше: како да ју љедам... И с та како да ју видим* онуј од китабију сечену антерију... *Па видим, еше, како с і да љедам* и снају ми... *И онеја гру-іе љедам*, и комшике и родови, и старе и младе.“¹¹ Попут ефекта Прустове мадлене, читав један нестали свет васкрсава до најситнијег детаља на духовној позорници коју је поставила имагинација нараторке-јунакиње у садејству са имагинацијом њених слушатељки-гледатељки. Људска духовност и моћ имагинације посредством живе речи овде бришу границе између реалног и фиктивног: оне имају врхунски циљ да „отргну“ један непостојећи свет од историчности (то јест свеопште пролазности) да би га уцртале у вечност, јер се само на тај начин постиже продубљено сазнање и разумевање живота и света.

Поред тога, када је реч о поимању времена у овој „прикажњици“, треба истаћи да стара Ђул-Марика често уводи типичну временску опозицију на релацији *некад* : *сад*, односно успоставља јасан хијерархијски однос између моде и духа времена њене младости, које она види као примерно, златно доба („...а, моје му татку кућа! ... а, Ниш! срма-ђу-миш! Убав ли у моје младо време беше!...“), и моде која влада данас, у тренутку њене прикажње, а која је виђена као декадентна и хаотична, која не зна за „гре“, нит’ за срамување; за ништо се не срамују... *Најпрег* к’д чујемо да си је ника невеста имала дете, ми узнемо та се зачудимо, јербо је кутала, кутала и од своји до онај сат. *А с’і*: стане ли тешка, не пројду две-три дни, па цел град знаје.“¹² Међутим, Ђул-Марикин говор никад не задобија морализаторски тон, што би се могло очекивати, напротив, из њеног непосредног народског дијалекта избијају врцавост и доброхотна иронија што доприноси комичком ефекту, тако да она успешно за-смејава своје помне слушатељке које су иначе навикнуте на

озбиљност прикажње. Ево места где су се све гласно насмејале:

„Такој. *Ми најпрег* имашемо срам, а с і. Дор је девојка под нишан, не се кута но се води сас младожењу, иду од малу до малу, од сокак до сокак, како божјаци. Идејећи такој самач’чки, гледајећи се, зборејећи све што искају – изгостирају се; а кад се венчају несу тазе но бајат: виду се један другому како ђуфлија сирење.“¹³

У епилогу приповетке и Јелена Димитријевић ће подвући то хронотопско несагласје уз нешто нијансирану оцену о *некад* и *сад* : „А Ниш? Препорођен, други, више и не личи на онај Ниш из Ђул-Марикине прикажње... Али не. Личи још по мало, и то тамо у Вароши, и на више...“¹⁴

Трећи и четврти чин/поглавље доносе низ кулминација и перипетија које ће се, пратећи логику трагичке фаталности, кобно окончати за све актере у расплету петог чина/поглавља. Ипак, овде немамо трагичку кривицу главних јунака, то јест јунакиње, већ је кривица приписана „злим језицима“, тачније злом језику кир-Тодорче који је пред саму свадбу оклеветао Маријину породицу код Димитријиног Ђоше (да је аци Костадин Цинцарин, а не „асли“ Нишлија, што ће довести до тога да Ђоша прати непримерене дарове за будућу невесту – ђирит сапун, калуђерско цубе и овна са главицама црног лука на роговима уместо јабука), а потом и Ђошину кућу облагао код аци Костадина (да ови тобоже „блажу“, то јест да мрсе у време часног поста, да се обрачунавају ножевима и пушкама како Турци).

Кир-Тодорчино замешатељство које је далеко отишло, није могло другачије да се заврши до вишеструко трагично, јер једном уздрман традиционални поредак обичајности у свету и времену где је светост обичаја строго поштована, тражи данак у животима који ће тај поредак вратити у пређашње стање. Како то обично бива, највише страдају и испаштају невини, па ипак судбина ће казнити и главног крив-

ца: Димитрије, кога ће оженити за Кршено Чело, на крају ће умрети „од дертови“ за Марику („за мене си фати тропљики и умре Димитрије“), Ђул-Марику ће дати за Миту Ђуринога с којим ће добити сина Сотираћа: обојица ће умрети прерано, али ће и даље живети у бројним Ђул-Марикиним приказњама, како она каже „мушко чедо, убаво, красно... Сотираћ, бел, убав да се прекине човек за њега, за *ѝриказ*“.¹⁵ Најзад, Божја правда стићи ће и Кир-Тодорчу и то преко необичног трансфера људске *Речи*, односно клетве (јер Бог беше Реч!): најпре ће Ђоша, преко свештеника као референтног посредника, проклети ацију да би потом овај, не помињући никога, такође уз посредну Реч Господинову, проклео „онога ко је крив“. И заиста проклетство стиже кривца у виду најгрубље одмазде: „Умре му девојче, Агна, убаво како ружица, како љубичица“. Хотећи да уда своју ћерку Агну за Ђошина сина Димитрија, кир-Тодорча је растурио свадбу Марикину и Димитријеву: „Ама он једно, *к смѝ* друго. Кршено га Чело претече“, закључује наша нараторка-актерка. Тиме се ова приказња-трагедија завршава у типично судбинском кључу, јер злоба и зли *језици*, као и *речи* клетве у једном дубоко верујућем, хришћанском свету, незауостављиво покрећу зле силе које повлаче за собом и праведнике и кривце.

Видели смо да реч убија (клетва), али оно што је са становишта књижевности много битније јесте да она *ствара* и *чини* стварним (приказња).¹⁶ Дејственост живе речи Ђул-Марикине приказње је у најмању руку двострука: (при)казана реч не само да поново ствара један трагичан свет на духовној сцени друштвене уобразиље слушатељки/гледатељки, већ чини да њен (при)казивач поново „у језику“ *ѝрживљава* распарчане делове свог некадашњег идентитета који сада у приказњи и кроз приказњу добија на целовитости и дубљем смислу. Зато је Јелена Димитријевић „знала“ да је по свршеном и последњем чину приказње, када се женска публика разишла у катартичном расположењу, Ђул-Марику уздисала идући „дом“ сама, за прошлим временом, када је летела под небо и машала се звезда, месеца, сунца...¹⁷

Приповетка *Ђул-Марикина ѝриказња* Јелене Димитријевић је изузетан пример у књижевности како се посредством језичке, тачније наративне „догађајности“, потиру танке границе у времену (између историчности и вечности) као и у стварности (између реалног и фиктивног). Дејством живе речи каква је *ѝриказња*, у имагинацији аутора-наратора-извођача и његове публике реализује се динамичка *менѝална слика* – трагедија једног несталог света који, захваљујући управо древној репетитивној пракси (при)казивања, никада неће нестати из наше духовне стварности, упркос несавршености људског памћења на које се жали и српска књижевница: „Али откуд се могу свега сетити и све поменути што траје последње дане у Нишу...“. Најзад, такав новоизграђен свет, „пред духовним очима вашим“ како воли да каже Јелена Димитријевић, показује се стварнији, животињи и смислом испуњенији од прохујале, искуствене стварности и живота.

¹ Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 178029 Министарства просвете и науке Републике Србије, *Књиженство, теорија и историја књижевности на српском језику до 1915. године*.

² Приповетка је подељена у пет глава.

³ Јелена Ј. Димитријевић, *Писма из Ниша о харемима. Ђул-Марикина ѝриказња*, приредила Јелена Јовановић, Просвета, Ниш, 2003, стр. 143.

⁴ Исто, курзив В. Ђ. Сви курзиви у цитатима које наводи-мо из *Ђул-Марикине ѝриказње* су наши.

⁵ Биљана Дојчиновић-Нешић, „Стварност, језик и пол у *Ђул-Марикиној ѝриказњи* Јелене Димитријевић“, Научни састанак слависта у Вукове дане 37/2, МСЦ, Београд, 2008, стр. 264, курзив В. Ђ.

⁶ Драгана Бошковић, „Фантастика у приповеци *Ђул-Марикина приказња* Јелене Димитријевић“, *Јелена*

Димитријевић – животи и дело : зборник реферата са научној скупи, Ниш, 28. и 29. октобар 2004, уредник Мирољуб Стојановић, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Ниш, 2006, стр. 135.

⁷ *Ђул-Марикина приказња*, стр. 143.

⁸ Исто, стр. 146.

⁹ Исто, стр. 158.

¹⁰ Исто, стр. 157.

¹¹ Исто, стр. 165-166.

¹² Исто, стр. 156.

¹³ Исто, стр. 149.

¹⁴ Исто, стр. 190.

¹⁵ Нису само људске судбине и личне исповести предмети приказње. То могу бити и сасвим свакодневне ствари, али по нечему толико посебне за „оно време“ да заслужују пажњу слушалаца. Тако на пример „нишлиски симити (бели хлеб) били су за приказњу: буди су бели, туј су големи – мани се!“, узвикује Ђул-Марики.

¹⁶ Види Биљана Дојчиновић-Нешић, „Стварност, језик и пол у *Ђул-Марикиној приказњи Јелене Димитријевић*“, стр. 265.

¹⁷ *Ђул-Марикина приказња*, стр. 190.